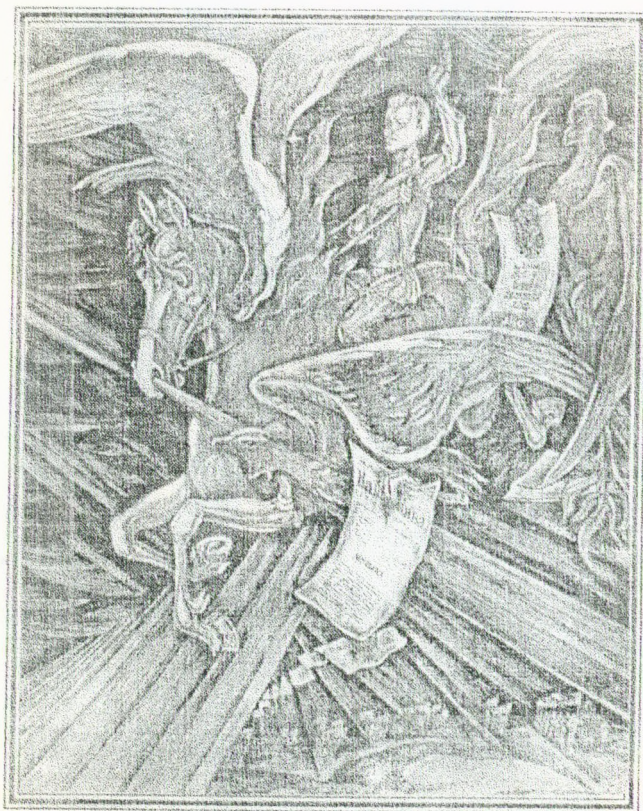

ПЯЩАК

ВЫДАНЬНЕ БЕЛАРУСКАГА КУЛЬТУРНА-
АСЬВЕТНІЦКАГА ЦЭНТРА
КЛІЎЛЕНД
ЗША

№10 (40)

Зьмест

Святлана Белая. Слова да чытача. 3

Пад бел-чырвона-белым сьцягам

Васіль Быкаў. Мэта і сродкі. 4
Зварот Клі ўлендскага аддзелу БАЗА, грамадзка-культурнага цэнтру «Полацк»,
Жаночага камітэту царквы Жыровіцкае Божае Маці, рэдакцыі часопіса «Полацк»
да Беларусаў Бліжняга і Дальняга Замежжа. 8
Заклік Кааліцыі ў абарону дэмакратыі і правоў чалавека ў Беларусі. 10
Анатоль Старадарожскі. Роздум нестароньняга назіральніка ІУ зьезду БНФ
«Адраджэньне». 11

Наша гісторыя

Васіль Пуцько. Полацк у гісторыі старажытнарускага мастацтва. 14

З архіваў КДБ

Арышт Вацлава Ластоўскага. 20

Рэцэнзіі і анатацыі

Леанід Лыч. Эмігрантаў друкуюць у Беларусі. 25
Уладзімір Гніламедаў. Лепшая кніга 1994 году. 30

Роднае слова

Міхась Кавыль. Із агню ды ў полімня. 34
Алесь Марціновіч. «Сьніцца вецер - над Нёмана Лані». 40

Памяць зямлі

Святлана Белая. Галінка ясьміну ад Ларысы Геніюш. 48
Помнік Ларысе Геніюш. 52

3 жыцця эміграцыі. 53

Згукі Бацькаўшыны

Спазнайце сваіх продкаў, сыны Беларусі. 58
Лексічны атлас Беларускіх народных гаворак. 59

Публікацыі часопіса «Полацк» №№ 1(31)-10(40). 60

Слова да чытача

Выйшаў у сьвет новы, чарговы нумар часопіса «Полацк».

Ён выйшаў у час, калі на Бацькаўшчыне душыцца кожнае вольнае слова і вынішчаецца родная мова.

Зноў усталяваны былыя бэзэсэраўскія сымбалі і адноўлены бальшавіцкія сьвяты.

Гэты нумар пабачыў сьвет, калі нашу моладзь ізноў пад прымусам заганыюць у камсамол і піянеры, калі ідзе поўная рэстаўрацыя камуністычнага рэжыму і вяртаньня на правах «северно-западной губернии» ў калёнію да Расейскай імперыі.

Ці трэба, шаноўны чытач, казаць, што падманутай, памыліўшыся ў сваім выбары Беларусі патрэбна, як можа ніколі раней, кожнае сумленнае і праўдзівае слова. Слова, якое, нарэшце, разбудзіць наш народ пасля доўгага сну, якое дасьць яму сілы падняцца з каленняў, супрацьстаяць шалёнаму наступу хлусьлівай прапаганды, паказаць сапраўдны твар тых,

*Што забылі цябе, адракліся,
Прадалі і аддалі ў палон.*

Сеньня, калі гаворка ідзе аб выжываньні нацыі, вельмі важна данесьці да кожнага беларуса праўду аб нашай гісторыі, культуры, барацьбе нашага народу за вольнасьць і незалежаньсьць. Данесьці сеньня, бо заўтра ўжо можа быць позна. Калі мы ўсе разам упусьцім свой апошні шанс выратаваньня, то нам не адрадзіцца ўжо ніколі. І заўтра нашчадкам ўжо ня будуць патрэбны песьні нашых паэтаў, родная мова і сымбалі, за якія продкі іхнія некалі паклалі сваё жыццё! Нам, беларусам, як нацыі, можа прыйсьці канец.

Таму мы зноў запрашаем ўсіх, хто адчувае сябе беларускім патрыётам, да супрацоўніцтва з часопісам «Полацк». Часопісам, які з самага пачатку свайго існаваньня спрыяў справе ўзмацненьня сувязь зь беларускай эміграцыі з Бацькаўшчынай, фарміраваў у нашага народу пачуцьцё нацыянальнай самасьвядомасьці, спрыяў вяртаньню нашых гістарычных сымбляў. Мы і далей будзем дапамагаць усім дэмакратычным і нацыянальна свядомым сілам Беларусі. Спадзяемся, што ў гэтых намаганьнях нас падтрымаюць як духова, так і матэрыяльна ўсе беларускія патрыёты. Няхай нашае вольнае слова аб'ядноўвае ўсіх змагароў мітраполіі і дыяспары.

Рэдакцыя часопіса «Полацк» выказвае шчырую ўдзячнасьць тым людзям і арганізацыям, якія ахвяравалі грошы на выданьне гэтага нумару. Будзем спадзявацца, што яны і ў далейшым будуць самахвэрна дапамагаць у справе нашай агульнай барацьбы за вольнае беларускае слова, якое праз часопіс «Полацк» ідзе на Беларусь. Толькі аб'яднаных разам нас

*Не рабіць,
не спыніць,
не стрымаць.*

Будучыня Беларусі зараз у Вашых руках
Усё лятуць і лятуць тыя коні...

Святлана Белая,

Галоўны рэдактар часопіса «Полацк»

ПД БЯ-ЧЫВОНА-БЯНЫ СЦЯГАН

Мэта і сродкі

Васіль Быкаў

Ужо колькі часу беларуская грамадзкасць б'ецца за родную мову, за яе існаванне, недапушчэнне яе пагібелі. І ўсё без жаданага выніку. Выпадак, трэба прызнаць, небывалы ў гісторыі зямных нацый, парадаксальны для XX стагоддзя. Але не для нас. У нас, у Беларусі, тое падаецца цалкам заканамерным і ўжо не здзіўляе нікога. Болей здзівіла-б каго, калі-б тая барацьба скончылася перамогай. Ці якім-небудзь прыстойным вынікам.

Раней змаганне за мову вялося адною нацыянальнай элітай, што канфрантавала з бальшавіцкім таталітарызмам, з партыяй камуністаў, якая супрацьстаяла нацыі—зацята, паслядоўна, душачы ўсе яе памкненні і перш за ўсё—памкненне да волі і самавызначэння. У гэтай барацьбе партыя сканала, але не дала перамагчы сябе. А цяпер дамагаюцца таго яе нашчадкі, яе намянклітурныя рэшткі, што знаходзяцца пры ўладзе і заклапочаны рэстаўрацыяй ранейшага ладу. Вядома-ж, неўміручай расейскай імперыі, якая набывае цяпер другое дыханне. А як здаўна вядома, у адзінай імперыі павінны быць адзін імператар, адна вера і адна мова.

Праўда ўсё-ж на двары не сярэднявечча, а канец электронна-тэхналагічнага XX стагоддзя, і тыя, што ажыццяўляюць

уладу, карыстаюцца troхі інакшымі ад традыцыйна-таталітарных метадамі свайго панавання. Найперш у выглядзе адносна ліберальных канстытуцыяў ды папулісцкіх законаў. Добра ведаючы пры тым, што як і заўжды, ніякія з тых законаў выконвацца ня будуць, а канстытуцыя ў нас не болей чым «фількіна граматка», прызначаная для ашуканства міжнароднага валютнага фонду ды міжнароднай грамадзкасці. Менавіта такія меркаванні клаліся ў аснову стварэння і славутага закона аб мовах, які распрацоўваўся і прымаўся ў якасці запаснога перабудовачнага варыянту на выпадак, калі раптам пераможа дэмакратыя. Але дэмакратыя не перамагла, яе не аказалася пры ўладзе, а наступная камуністычная намянклітура, хутка паспайкае неўшы пасля путчаўскага спалоху, пачала «круціць дынаму», — як на паўкрымінальным наваязе называецца клясічны бюракратычная валтузня і цеганіна. Ствараліся спантанна ці былі сфармаваны ініцыятывай зверху (у тым ліку і клопатамі спецслужбаў) некаторыя нацыянальна-культурніцкія суполкі, якія пачалі дружна імітаваць барацьбу за культурнае ці моўнае адраджэнне. Неякі час сапраўды было ўражанне іхняй самаадданасці ў намінаванай справе, але хутка стала відаць уся абмежаванасць

іхніх мэтаў і асабліва іхніх магчымасцяў. Тых-магчымасцяў не хапіла нават на тое, каб забяспечыць функцыянаванне хоць бы адной беларускай школы ў сталіцы. Новыя шылды ды некалькі дэпутатаў-беларусаў у Вярхоўным савеце (не лічачы апазыцыі), што ў сваіх выступах перайшлі на родную мову — вось і ўвесь рэальны набытак тае абмежаванай барацьбы за абмежаваныя мэты. Зрэшты, яно і зразумела. Можна было колькі заўгодна выступаць, гарача дыскутаваць, пісаць красамоўныя артыкулы, але барані божа не сігаць далей дазволенага, што магло-б падарваць аўтарытэт улады¹. Так яно робіцца і дагэтуль — каб не зачапіць уладу, не прагневаць яе партыю. Вядома-ж, партыю камуністых, да якой многія з тых моўных энтузіястаў нядаўна належалі і якой спраўна служылі. Каб захаваць славу прыныц «нацыянальнае згоды».

Але згоды з кім?

А з тымі, вядома, хто, жывучы і, можа, нават нарадзіўшыся ў Беларусі, ва ўпор не бачыць ніякай беларушчыны. Для каго беларуская мова — «непрыгожая і дзікая». На якой, як яны кажуць, не створана нічога каштоўнага. Якія адзіна каштоўнае бачаць хіба што ў Расеі, а калі ў Беларусі, дык толькі ў генеральскіх лампасах ды ў атамна-ракетных лабараторыях ВПК. Згоду з хаўрусьнікамі тых, што залілі сьвет крывёй, а цяпер з азьвярэласцю няўдакаў руйнуюць чачэнскія гарады і сёлы ды рыхтуюць новы, абноўлены геапалітычны пляцдарм на захад ад Масквы. Не ў прыклад чачэнцам нашы нацыянальныя калябаранты гатовы без супраціву здаць усё, чым непадзельна валодаюць самі, у тым ліку і мову. Найперш, можа, мову, бо здача мовы ў наш крызісны час не патрабуе ніякіх грашовых затратаў і можа нават прынесці эканомію ў змарнелы

«заячы» бюджэт. Зноў-жа даўно вядома, што беларусы — памяркоўная, «рахманая» нацыя, яна праглыне ўсё, што ёй ні падсуноць. Мабыць, праглыне і рэфэрэндум аб мове*. Тым болей, што ягоны вынік ужо прадвызначаны «усенародна абраным» прэзідэнтам: 84 працэнты за аднаўленне дзяржаўнага статусу расейскай мовы. Што-ж, з тою палітыкай, якую ажыццяўляе аўтарытарная прэзідэнцкая «вертыкаль», падначаленае расейскім генералам т.зв. беларускае войска, прэзідэнцкі АМОН ды прэзідэнцкія спецназ, МУС і КДБ можна дасягнуць і большага. Нават і знакамітых 99,99 працэнтаў.

У імя ўсё тае «нацыянальнай згоды» ды «каб не было вайны», высілкамі свайго-ж Вярхоўнага савета пасляхова змарнавана ідэя стварэння прыстойнага дзяржаўнага гімну і не меней пасляхова марнуецца рэформа граматыкі і правапісу. Ранейшы правапіс, можа, і недасканалы, можа і залішне камунізаваны, але звыклы для некалькіх пакаленняў беларусаў і меў хіба патрэбу ў пэўным удасканаленні. Цяпер ён разбураецца ўзаемнай нязгодай «тарашкевічаўцаў» ды «наркомаўцаў». Каб яго паправіць і сапраўды дасягнуць «нацыянальнае» згоды ў моўнай праблеме, камісіі Вярхоўнага савету так і не хапіла адвагі. А без тае камісіі хто-ж навядзе парадак у разладжаным механізме мовы? Тысячы настаўнікаў, кажуць, не маюць пэўнага кшталту ведаў дзесяткі дасведчаных моваведаў, кандыдатаў, дактароў і акадэмікаў не валодаюць адпаведным правам. Веды і правы засяродзіліся адно ў знакамітай камісіі, якая не мае... Чаго? Хіба, як раней, — адпаведнае пастанова ЦК КПБ і Савета Міністраў БССР? І вось вынік: як правільна ўжыць нават спрадвечнае беларускае слова, ужо не ведае ніхто — ні вучні, ні нас-

* Гэты артыкул быў напісаны некалькі месяцаў да рэфэрэндуму — Рэд.

таўнікі, ні моваведы.

Моўны вэрхал, што запанаваў у Беларусі, болей для яе шкодны, чым нават колішняя забарона мовы: ён разбурае яе асновы. На працягу стагодзьдзяў беларуская мова саіснавала ў няпростым атачэньні дзвюх магутных моўных стыхіяў, але ўсё ж захоўвалася цэльнасьць тэрыторыі, непадзельнасьць адзінага арганізму нацыі. Нацыя, вядома, перажыла нямала страшных катаклізмаў, але ў шмат якіх адносінах жывілася ўласнаю моваю, як і мова жывілася сокамі нацыі. Аж да пачатку XX стагодзьдзя, калі тая цэльнасьць сталася парушанай у выніку падзелу жывога цэла нацыі на дзьве палавіны, што падвергліся рознаскіраваным сацыяльна-канфесійна-моўным ўзьдзеяньням. Тыя ўзьдзеяньні, безумоўна, падарвалі спрадвечную гармонію мовы, парушылі яе нацыянальную сутнасьць. Фарсіравана пашыралася пісьменнасьць на аснове шырокага патоку калькаванага партыйнага бюракратычнага канцылярыту, што хлынуў праз усе сродкі масавай інфармацыі і пануе ў Беларусі да гэтага часу. Мова заходняй часткі Беларусі апынулася тады пад магутным рэлігійна-дзяржаўным уплывам «пальшчызны», у той час як усходнікі асвойвалі расейска-беларускую «трасянку». У літаратурную мову як рэакцыя на расейска-бюракратычны канцылярый з усіх рэгіёнаў пашыбавалі мясцовыя дыялекты, якіх безліч аказалася ў Беларусі. Мова Куплы і Коласа, што некалі легла ў падмурак літаратурнай мовы, стала мала каму патрэбная.

У гэтых забытых варунках легітымная нацыянальная мова, наданьне ёй статусу адзінай дзяржаўнай выдалася складанай задачай. І не толькі з прычыны традыцыйна-непрыязнага стаўленьня да яе савецкай улады—пэўную абьякаваць да свае мовы праявіла нацыя. Дакоры, угаворы,

ды закліканьні моўных адраджэнцаў мала дзейнічалі на зьнявераных, нацыянальна распрапагандаваных людзей, якім сваю мову трэба было спасьцігаць нанова, што само па сабе было няпроста. Асабліва ў атмасферы паўнаўладзьдзя іншае, расейскае мовы. Гарадзкі быт, вытворчая дзейнасьць, навучаньне, вайсковая служба, усе органы ўлады даўно абслугоўваліся расейскаю мовай, у дзвюх мовах проста не было патрэбы. Для авалоданьня другой, хоць бы і роднай, не хапала патрыятызму, патрэбна была сацыяльная неабходнасьць. Але ва ўмовах вельмі адноснага суверэнітэту ў тое неабходнасьці не мог пераканаць ніхто—ні моўныя ваяры, ні памяркоўныя аргументы гаспадоў утульных кабінетаў. Здаецца, мала посьпеху здабылі таксама і прастадушныя моўныя рамантыкі ў сваёй палымянай агітацыі на мітынгх і ў пікетах. Калі зь першымі ўлады тайна ладзілі апрабаваным метадам перніку, дык да другіх прымянілі паліцэйскі АМОН зь яго адпрацаванымі метадамі—галавой аб асфальт, за ногі ды ў міліцэйскі УАЗ. Як гэта нядаўна сталася з шаноўным прафесарам на плошчы Незалежнасьці ў Менску.

Нас імкнуцца пераканаць, што ў галіне мовы вынікі будуць на прыканцы стагодзьдзя, як тое і прадугледжана славытым моўным законам. Але ці спатрэбяцца тады каму тыя вынікі? Вельмі сумніўна, што калі справа пойдзе гэтак і далей, дык яшчэ праз дзесяць—дваццаць гадоў ў Беларусі знойдзецца каму сказаць беларускае слова. Традыцыйны творца і зьберагальнік беларушчыны—наша сялянства перастае быць такім ужо сёньня. Тое, што ад яго засталася на вёсцы, на ўрад ці можна назваць сялянствам, беларускім тым болей; горад жа ў нашым стагодзьдзі так і не стаў беларускім. Інтэлігенцыя... Вядома, якая сёньня ў нас

інтэлігенцыя, што ціха плача па тых незбыўных часах, калі жылося нябедна і ганарова. Калі была ружовая мэта роўнасьці і сацыяльнай справядлівасьці. Цяпер мэты не стала, а нацыянальная ідэя ў разуменьні сучаснага дэнацыяналізаванага дызрусіфікаванага інтэлігента—ідэя сумніўная. А галоўнае—страхавітая, за якую яшчэ нядаўна здымалі галаву з плечаў. Зноў жа ў адрозьненьне ад камунізму нацыяналізм нікога не корміць. У тым яго хіба.

Праблема беларускай мовы ў Беларусі—не ізаляваная праблема, у ёй трэба бачыць складаны і балючы комплекс праблемаў, народжаных крызісным існаваньнем нацыі ў XX стагодзьдзі. Ці можна ўсур'ёз дамагацца суверэннасьці мовы, калі не дасягнута суверэннасьць нацыі? Калі папярковыя зачаткі тое суверэннасьці з гэткай упартасьцю «інкарпаруюцца» у склад вялікай пануючай дзяржавы, на што нястомна працуе ўвесь вялізны дзяржаўны апарат—ад камуністычных саветаў да дыктатарскай «вертыкалі». Калі прэзідэнт дзяржавы не прапускае ніводна зручнага выпадку, каб не сказаць сваё «фэ» фармальна ўзаконенай дзяржаўнай мове. Неверагодная сітуацыя. Але-ж менавіта такі прэзідэнт у выніку выбараў апынуўся «выразнікам і абаронцам» нацыянальных інтарэсаў беларусаў. Што-ж на тых выбарах думала сабе нацыя?

Лёс мовы залежыць найперш ад свабоды і незалежнасьці Беларусі, ад ступені яе цывілізаванасьці. Ад вырашэньня праблемаў дзяржаўнасьці, ад стану яе разбэрсанай эканомікі, якая сацыялістычнай быць не схацела, а рынкавай ёй не даюць. У такіх умовах праблема мовы павісяе ў паветры і не рэфармуеца, як не рэфармуецца нічога застатняга. Каб усё тое зрушыць з мёртвага месца, патрэбны адэкватныя сродкі. Але

найперш патрэбна палітычная воля нацыі, каб усвядоміць неабходнасьць калі не ўласнага адраджэньня, дык хоць-бы ўласнага выжываньня. Чалавеку, які страціў жыцьцёвую волю, не патрэбна мова, яму трэба спакой.

Наша нацыя даўно хворая на дэнацыянальныя сухоты і мае тэрміносу патрэбу ў леках. Хто дасьць ёй тыя лекі? Мабыць, ніхто, калі яна сама не знойдзе іх у сваім нацыянальным арганізме.

¹ Дзіва, што некаторыя з нашых самых заўзятых моўных ваяроў у шмат якіх выступленьнях і артыкулах ні слова не скажуць пра агульнавядомыя вінаваўцаў нашага моўнага крызісу, не назавуць ніякіх імёнаў, абыходзячыся адно эўфемізмамі, самыя моцныя зь якім—нелюдзі. Пад ім можна разумець, каго хочаш.

² А між тым, такім нацыянальным гімнам Беларусі ўжо робіцца прызнаны грамадзкасьцю «Магутны Божа» на геніяльныя словы Натальі Арсеньевы з не менш геніяльнай музыкой Міколы Равенскага, — факт, які ўпарта не хочучь прызнаваць ні ўлады, ні энтузіясты моўнага адраджэньня.

³ Хоць бы адносна зьмякчэньня зычных, якое было гвалтоўна скасавана вядомай рэформай і цяпер уводзіцца ў карыстаньне самадзейным парадкам, і гэта правільна, бо без яго беларуская мова страчвае адзін са сваіх самых адметных нацыянальных элементаў.

В.Б.

Зварот

Кліўлендзкага аддзелу Беларуска-Амэрыканскага
Задзіночаньня,
Культурна-грамадзкага цэнтру «Полацак»,
Жаночага камітэту царквы Жыровіцкае Божае Маці ў
Кліўлендзе,
рэдакцыі часопіса «Полацак»
да Беларусаў Бліжняга і Дальняга Замежжа

Кліўлендзкі аддзел БАЗА,
Культурна-грамадзкі цэнтр «Полацак»,
Жаночы камітэт царквы Жыровіцкае Божае Маці ў Кліўлендзе,
Рэдкалегія часопісу «Полацак»

Зьвяртаюцца да усіх беларусаў Бліжняга і Дальняга Замежжа і заяўляюць аб наступным.

Жывучы ў далёкім Замежжы, мы сэрцам і душою застаёмся з нашым беларускім народам, з нашай любай Бацькаўшчынай. Мы ўзрадаваліся, што ўрэшце Беларусь стала вольнай і незалежнай дзяржавай, што праз многія годы вярнуліся нашыя нацыянальныя гістарычныя сымбалі—бел-чырвона-белы сьцяг і герб «Пагоня». Мы былі ўсьцешаны, калі народ актыўна пайшоў на выбары, каб абраць прэзыдэнта суверэннай краіны і тым самым засьведчыць сваю волю быць незалежнай нацыяй і мець сваю дзяржаўнасьць.

Тут, у далёкай Амэрыцы, нашу радасьць падзялялі ня толькі шматлікія народы паняволеных дзяржаваў, але і ўвесь амэрыканскі народ. 25 сьнежня 1991 году незалежнасьць Беларусі прызнаў Прэзыдэнт ЗША. Нашы радасьць і гонар за родную краіну былі бязьмежнымі. Мы зь вялікім задавальненьнем рэпрэзэнтавалі ў Амэрыцы нашу Бацькаўшчыну й як маглі дапамагалі ёй. Здавалася, што такі гістарычны акт, як выбары Прэзыдэнта ўмацоўць дзяржаўнасьць, нададуць ёй больш пашаны і прэстыжу ў сусьветным супольніцтве. Але адкрытая прарасейская палітыка Прэзыдэнта, яго яўная антынародная, антынацыянальная, антыбеларуская дзейнасьць расчаравалі і выклікалі непаразуменьне ня толькі ў нас, але ўсяго амэрыканскага народу й яго ўраду. Для нас стала вялікай ганьбай, што прэзыдэнт так адкрыта варожа ставіўся да ўсяго беларускага, з такой непавагай ігнараваў мову свайго народу і, ўрэшце, прымяняючы падстававаньні з рэфэрэндумам адмяніў яе дзяржаўнасьць. Нашаму прэстыжу была нанесена шкода. Прэзыдэнцкі рэфэрэндум адняў ня толькі нашу мову, але і нашыя гістарычныя сымбалі, якія былі зьменены на бээсэсэраўскія. Гэтым актам перад усім сьветам было засьведчана аб вяртаньні ў Беларусь былой камуністычнай улады, яе сымбалю і сьвятаў.

Апошні прэзыдэнцкі крок зьвязаны зь зьнічтаньнем мірнага паветранага балёну, з двума амэрыканскімі грамадзянамі на барту, яшчэ больш падарва ў наш прэстыж сярод амэрыканскага народу, у асяродзьдзі якога лёс наканаваў нам жыць. Цяжка аб гэтым пісаць і нават гаварыць, але пасья такога дзікага вандалізму, які адбыўся ў Беларусі, прыкра прызнавацца, што ты ёсьць Беларус. Прэстыж Беларуса і Беларусі ў ЗША ня толькі ўпаў, але і прывёў нават да абурэньня сярод амэрыканскага народу. Мы перакананы ў тым, што загад аб адкрыцьці агню на зьнічтаньне мірнага паветранага шару ня мог быць дадзены без дазволу і згоды з вярхоўным галоўнакамандуючым узброенымі сіламі Рэспублікі Беларусь, якім зьяўляецца Прэзыдэнт Лукашэнка.

І ніякія пошукі крайняга, ніякія дзяржаўныя камісіі па дасьледаваньню гэтага інцыдэнта, ніякія ўрадавыя і Прэзыдэнцкія спачуваньні сем'ям загінуўшых і амэрыканскаму народу не выратуюць становішча. Бо відавочны ўсе прыкметы таго запланаванага прарасейскімі сіламі кроку, які накіраваны на нагнятаньне варожасьці да Амэрыкі й яе ўраду, вяртаньня да стану халоднай вайны, да якога ўсё больш схіляюцца зацікаўленыя ваяўнічыя сілы Расеі.

Крок за крокам Прэзыдэнт вёў сваю краіну да поўнай згубы яе прэстыж, да здачы яе суверэннасьці і незалежнасьці, да падпарадкаваньня Расеі. Усяго гэтага ён дасягнуў з посьпехам, чаго не скажаш аб наладжваньні вытворчасці, эканомікі краіны, дабрабыту яе насельніцтва.

Акрамя гэта Прэзыдэнт распачаў шалёную агітацыю супраць беларускай эміграцыі. Ці можна разьлічваць на супрацоўніцтва з Прэзыдэнтам і яго ўрадам, які абвясціў Першы зьезд Беларуса ў сьвету, «зьездам паліцыяў», які прынародна паабяцаў, што больш не дапусьціць такога «нацыяналістычнага шабашу»? Ці можна разьлічваць на нейкае паразуменьне з прадстаўнікамі ўраду, калі іх амбасады запрашаюць на афіцыйны прыём, прысьвечаны дню абвешчэньня суверэннасьці (27 ліпеня), каб яшчэ раз нанесці удар па нашым нацыянальным пачуцьцям — замяніць на гэтых урачыстасьцях наш нацыянальны бел-чырвона-белы сьцяг на былы бээсэсэраўскі. Што агідней можна было яшчэ прыдумаць?

Таму, улічваючы ўсё гэта, мы Беларусы кліўлендзкай калёніі ў Амэрыцы, выказваем поўны недавер дзеяньням ўраду Беларусі і ў першую чаргу Прэзыдэнту. Ніякай падтрымкі з нашага боку ні сучасны Прэзыдэнт, ні ягоны ўрад не дачакаюцца. Мы і надалей будзем падтрымоўваць дэмакратычныя сілы на Бацькаўшчыне. Мы дыкляруем усякае маральнае і міжнароднае палітычнае падтрыманьне намаганьняў, скіраваных да здабыцця сапраўднай незалежнасьці нашай Бацькаўшчыны. Мы прызываем усіх беларусаў Бліжняга і Дальняга Замежжа падтрымаць наш крок.

Жыве Беларусь!

26 верасня 1995 г.

Кааліцыя ў абарону дэмакратыі і правоў чалавека ў Беларусі

Заклік

*Усе на дэманстрацыю супраць Лукашэнкі ў дзень ягонае прамовы ў
Аб'яднаных нацыях у Нью Ёрку
У нядзелю 22 кастрычніка 1995 г. а 12-й гадзіне каля будынку ААН
на 47-й вуліцы (паміж 1-й і 2-й авеню).*

Паважаныя суродзічы!

Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Аляксандар Лукашэнка, ліквідатар дзяржаўнага сувэрэнітэту Беларусі, ненавісьнік беларускае мовы і аўтакрат, які замацоўвае цэнзуру ды паліцыйныя рэпрэсіі, прыяжджае ў Нью Ёрк, каб выступіць 22 кастрычніка з прамовай на юбілейнай сесіі Генэральнай Асамблеі ААН.

Пятнаццаць месяцаў Лукашэнкавага прэзідэнцтва — гэта час рэакцыі прарасейска-камуністычных і імперскіх сілаў на Беларусі, разгул урадавага гвалту над прынцыпамі дэмакратыі і правамі чалавека. Пабітыя фізічна парлямэнтарыі, забароненыя свабодныя прафсаюзы, зачыняюцца незалежныя выдавецтвы, скасаваная беларуская нацыянальная сымболіка, ліквідуюцца беларускія школы, прэзідэнцкія ўказы супярэчаць Канстытуцыі. У нядаўным звароце лідэраў дэмакратычнай апазыцыі беларускага парлямэнту да Прэзідэнта і Кангрэсу ЗША сказана: «Узьнікла рэальная пагроза расправы ня толькі над лідэрамі дэмакратычнай апазыцыі, але і над усімі тымі грамадзянамі Беларусі, якія выказваюць нязгоду з праводжанай Прэзідэнтам палітыкай.» А цяпер Лукашэнка яшчэ апраўдвае акт расейскае ваеншчыны на Беларусі, вінаватай у сьмерці двух амэрыканскіх пілотаў, удзельнікаў міжнародных балённых спаборніцтваў.

Беларусы Амэрыкі павінны выкарыстаць нагоду прыезду Лукашэнкі ў Нью Ёрк, каб стаць на абарону дэмакратыі і правоў чалавека ў Беларусі. Дэманстрацыя наша будзе выяўленьнем салідарнасьці зь беларускімі дэмакратамі і патрыётамі на Бацькаўшчыне, якія чакаюць ад нас маральнага і палітычнага падтрыманьня. Выканайце свой грамадзянскі абавязак, возьмеце ўдзел у дэманстрацыі

Жыве Беларусь!

9 кастрычніка 1995 г.

Роздум нестароньняга назіральніка ІУ зьезду БНФ «Адраджэньне»

Анатоль Старадарожскі

8 ліпеня 1995 г. у Доме літаратара праходзіла заключная частка чацьвёртага зьезду БНФ «Адраджэньне». Нагадаем, што яго першая частка адбывалася ў красавіку, перад выбарамі ў Вярхоўны Савет Рэспублікі Беларусь. Па задумцы арганізатараў зьезду і кіраўнікоў БНФ, на ім мусілі быць выпрацаваны стратэгія і тактыка прадвыбарчай барацьбы, намечана праграма, зь якой дэпутаты ад БНФ і блёку нацыянальна-дэмакратычных сіл павінны былі ісьці да выбаршчыкаў. У заключнай частцы зьезду планавалася падвесьці вынікі барацьбы за мейсцы ў ВС і зрабіць перавыбары ў кіруючыя органы БНФ ужо з улікам заяваваных дэпутацкіх мандатаў. Але рэчаіснасьць зьмяніла планы арганізатараў зьезду. Ніводны кандыдат ад БНФ не трапіў у Вярхоўны савет.

Аб той атмасфэры напружанасьці, адсутнасьці дэмакратыі й абаранёнасьці правоў грамадзянаў, якая панавала ў час апошніх выбараў у ВС і асабліва ў пасьлявыбарчы час, красамоўна сьведчыць той факт, што да самага апошняга дня БНФ ня меў памяшканьня для правядзеньня зьезду. Шматлікія арганізацыі, баючыся Прэзідэнскай вертыкалі, пад усялякімі улоўкамі і адгаворкамі адмаўлялі ў арэньдзе памяшканьня. Былі выпадкі, калі некаторыя ўстановы давалі згоду, бралі папярэднія грошы за арэнду, але пасля загаду з боку Прэзідэнцкай вертыкалі адмаўлялі ў памяшканьні, вярталі назад грошы.

Здакладам аб палітычным і эканамічным становішчы ў Беларусі і задачах БНФ у гэтых стасунках выступіў лідэр БНФ Зянон Пазьняк. Ён адзначыў, што з апошняга III

зьезду БНФ прайшло 2 гады. Палітычнае і эканамічнае становішча Беларусі рэзка пагоршылася. Адбыўся абвальны спад эканомікі. Амаль 87 працэнтаў прадпрыемстваў рэспублікі прастайваюць без працы. Значна зьнізіўся матэрыяльны ўзровень жыцьця насельніцтва. Зьмянілася форма ўлады. Прэзідэнцкая форма праўленьня, накіраваная амэрыканскай, не паспрыяла дэмакратычнаму разьвіцьцю краіны, а наадварот задушыла кволя расткі дэмакратыі ў Беларусі. Прэзідэнцкая «вертыкаль» прывяла да ўстанаўленьня дыктатуры ніжэйшага «гатунку», дыктатуры прарасейскага КДБ, якая праводзіць лінію да аншлюсу з Расеяй, да стварэньня новага СССР. Падманваецца і разьбэшчваецца народ, якому абяцаюць у выпадку далучэньня да Расеі танную нафту і газ. Народ перастае спадзявацца на свае сілы, чакае, што яму нешта дадуць.

Прэзідэнту й яго камандзе лёгка ўдалося задушыць друк, устанавіць інфармацыйную цэнзуру. Пачаліся росшукі ворагаў у асобах нацыяналістаў і бэнэфаўцаў. Пачаў нагнацца страх і запугваньне народу.

Вось у такіх неспрыяльных умовах праходзілі выбары ў ВС. Роўныя правы для ўсіх кандыдатаў у дэпутаты ператварылі ў поўнае беспраўе для кандыдатаў ад дэмакратычных партыяў. Сам Прэзідэнт ня быў зацікаўлены ў давядзеньні выбараў да завяршэньня. У найбольш буйных гарадах Беларусі, дзе насельніцтва найбольш падтрымлівае апазіцыю, дэмакратычныя партыі і БНФ выбары былі ануляваны з-за няўкі большыні выбаршчыкаў. Склалася крызісная сітуацыя. Стары парлямэнт вычарпаў свой

тэрмін, новы ня можа дзейнічаць так як ня-ма адпаведнага кворуму. Гэтую сітуацыю выкарыстоўвае прызідэнт для ажыццяўлення сваёй дыктатуры.

Што да прычынаў паражэння апазіцыі на выбарах у ВС, то Зянон Пазьняк падкрэсліў, што іх некалькі. У першую чаргу гэта доўгае панаваньне большавізму і яго ідэалёгіі ў грамадстве, што прывяло да знішчэння нацыянальнай сьвядомасьці сярод большасьці насельніцтва, спадзяваньне на Расею, адмаўленьне ў сваім дзяржаўным будаўніцтве. Сярод асноўных прычынаў паражэння прамоўца адзначыў і поўнае знішчэнне інфармацыйнай прасторы для апазіцыі, задушэньне свабоды і дэмакратыі, нагнаваньне страху сярод насельніцтва, абвінавачваньне апазіцыі ў варажасьці, нацыяналізме і нават у фашызме.

Наступныя прамоўцы ўказвалі ня толькі на аб'ектыўныя прычыны правалу на выбарах, але і на суб'ектыўныя. У першую чаргу на тое, што кіраўніцтва БНФ ўсю сваю палітычную дзейнасьць скіравала не сярод насельніцтва, а ў сьценах парляменту. Кіраўніцтву не хапіла ні сілаў, ні часу займацца прапагандысцкай дзейнасьцю сярод народу, патэнцыяльных выбаршчыкаў. Прыводзіліся факты, калі ў самы адказны момант перад рэфэрэндумам аб мове і сымблях, сябры БНФ запрашалі некаторых дэпутатаў прыняць удзел у агітацыйных мітынгх за мову, але чулі ў адказ: «Мне няма калі, трэба ісьці да сваіх выбаршчыкаў».

Асабліва ўвага ўдзялялася на няўменьне наладзіць моцнага інфармацыйнага прастору. Кіраўніцтва БНФ лёгка страціла сваю газэту «Навіны БНФ», але новы орган друку не сумела наладзіць, спадзяючыся, што іншыя газэты будуць друкаваць матэрыялы БНФ. Але, як ужо казалі, Прэзыдэнт

гэтага не дапусьціў. Таксама БНФ не зрабіў намаганьняў, каб наладзіць свае радыёперадачы, (нават з тэрыторыі Літвы) якія-б маглі ахапіць усю прастору Беларусі. Тэхнічна зрабіць гэта не ўяўляе цяжкасьцяў. Як мне здаецца, сябры БНФ, адказныя за інфармацыю ў БНФ да апошняга часу мелі нейкія спадзеўкі на міласьць Прэзыдэнта. Таму яны аказаліся поўнасьцю непадрыхтаванымі ў самы адказны момант барацьбы, бяз бою аддалі інфармацыйную прастору ўраду.

Не былі наладжаны і новыя формы працы з народам. Акрамя мітынгаў, на якія пачалі прыходзіць толькі сталыя прыхільнікі БНФ, актывісты руху, больш нічога не праводзілася. Кіраўніцтва БНФ не прымяняла іншых метадаў. Адбылося тое, што агітацыя і прапаганда накіроўвалася на саміх сябе і не даходзіла да шырокага асяродзьдзя народу. Акрамя таго на мітынгх складалася пастаяннае кола аратараў, прамовы якіх былі вядомыя загадзя.

Адбылося, што БНФ, які першы ставіў пытаньні аб карупцыі, прыватызацыі, добра-ахвотна ўступіў Лукашэнку гэтую дзялянку барацьбы. Той-жа з высокай трыбуны пачаў выкарыстоўваць ідэі БНФ, пэўна без спасылак на фронт, і тым самым здабыў сабе аўтарытэт сярод насельніцтва і перамог у выбарах.

Некаторыя дэлегаты зьезду кранулі і такое пытаньне, як нежаданьне лідэра БНФ Зянона Пазьняка лічыцца з думкамі сяброў партыі, стварэньне яго культу. Немалаважным фактарам зьяўляецца і тое, што Зянон Пазьняк, як лідэр, успрымаецца значнай часткай дэнацыяналізаванага насельніцтва як жорсткі, бескампрамісны чалавек. І гэта з посьпехам выкарыстоўваюць усе ворагі БНФ, пугаючы людзей, што дыктатура Пазьняка будзе страшней за камуні-

стычную.

І яшчэ адна праблема, на якую было-б варта ўказаць удзельнікам зьезду. Неўменьне кіраўніцтва БНФ наладзіць добрыя сувязі зь вернікамі. Усім вядома, што нашая перамога можа адбыцца, калі мы сумеем аб'яднаць нацыянальнае адраджэньне з духоўным. Але гэтага не адбылося. І прычына тут ня толькі ў тым, што кіраўніцтва праваслаўнай царквы занадта зрусыфікаванае, а каталіцкай—апальшчызна. На жаль, кіраўніцтва БНФ не знайшло агульнай мовы ні зь вернікамі ні зь сьвятарамі, ні з хрысьціянскімі партыямі (мы не кажам тут ўжо пра царкоўных іерархаў). Хто рэгулярна чытаў газэту «Свабода» бачыў, зь якімі абвінавачваньнямі яна пастаянна выступала супраць кіраўніцтва праваслаўнай царквы. Газэта не спрыяла аб'яднаньню двух моцных патокаў адраджэньскага руху—духоўнага і нацыянальнага. А без гэтага аб'яднаньня адраджэньню не перамагчы.

І яшчэ адзін немалаважны фактар. У БНФ зьнік маладзёжны рух, значна паменшыла інтэлігенцыі. І прычына тут ня ў тым, што моладзь стварыла свае арганізацыі, а інтэлігенцыя адмовілася ад барацьбы. Нагадаем, якой папулярнасьцю карысталіся «Майстроўня», а пасля «Талака». Дзе яны цяпер? Толькі ва ўспамінах тых, хто гадоў дзесяць назад, дзякуючы майстроўцам і талакоўцам, далучыўся да нацыянальнага руху. Што сталася з «Талакой»? Яе проста аб'яскровілі, забраўшы яе кіраўнікоў у кіруючыя структуры БНФ, не паклапаціўшыся даць у замен іншых, каб захаваць маладзёжную арганізацыю, якая-б на правах калектыўнага сябра ўваходзіла ў БНФ.

Улічваючы гэтыя і іншыя памылкі многія сябры БНФ прапанавалі дэлегатам зьезду ідэю выхаду з крызісу. БНФ «Адраджэньне» дзеліцца на 2-е братнія арганізацыі, кожная

са сваім кіраўніцтвам. БНФ утварае шырокі палітычны рух, які аб'ядноўвае дэмакратычныя арганізацыі, партыі, а таксама партыю БНФ «Адраджэньне». Пры гэтым кожны сябра БНФ можа па свайму выбару належыць да двух арганізацыяў. Прапаноўвалася, што Зянон Пазьняк возьме на сябе кіраваньне партыяй, а Юрась Хадыка—рухам. Як не пераконавалі многія дэлегаты ў неабходнасьці такога кроку дзеля выратаваньня ўсяго адраджэньскага руху ад канчатковай пагрозы ў восеньскіх выбарах у ВС, але Зянон Пазьняк не захацеў ставіць пытаньня аб падзеле на канчатковае вырашэньне на гэтым зьездзе, хача большасьць дэлегатаў была яўна на яго баку. Ён паабяцаў, што пасля восеньскіх давыбараў у залежнасьці, як складуцца абставіны, мажліва, зноў прыдзецца вяртацца да гэтай праблемы. Але на сёньняшні момант перад прадстаячымі давыбарамі мэтазгодна захаваць цэласнасьць руху і партыі БНФ «Адраджэньне».

І яшчэ адзін даволі красамоўны факт. Упершыню на гэтым зьездзе на пасаду старшыні партыі адразу было вылучана некалькі кандыдатаў, але пераважнай большасьцю галасоў перамог Зянон Пазьняк.

Адбыліся й арганізацыйныя змены. З прапановы Зянона Пазьняка было абрана 5 заступнікаў старшыні. Будзем-жа спадзявацца, што БНФ знойдзе сілы пераадоліць унутрапартыйную крызісную сітуацыю і аб'яднае вакол сябе ўсе дэмакратычныя і нацыянальна сьвядомыя сілы. Бэнэфаўцы павінны згуртавацца, каб, урэшце, перамагчы партыю наменклатуры, партыю манкуртаў і шалёнага наступу Прэзыдэнцкай дыктатуры на ўсе заваёвы дэмакратыі і нацыянальнага жыцця. Без агульнага згуртаваньня і зьяднаньня нельга адбудаваць незалежную, дэмакратычную і эканамічна моцную Беларусь.

НАША ПЕЎВЯ

Полацак у гісторыі старажытнарускага мастацтва

Васіль Пуцько

Полацкае дойлідства было таксама неаднароднае. Захавалася часткамі драўляных збудаванняў шматнаселеных у старажытнасці вучасткаў Верхняга замка і ману ментальных пабудоваў XI—XII стст. Як паказала вывучэнне жылля і гаспадарчых пабудоваў, асноўным тыпам штодзённага жылля ў Полацку зьяўлялася рубленая хата. У плане яна была бліжэй да квадрату і зробленая з цэльных бярвеньняў. Хата ацяплялася па-чорнаму. Дзверы былі высока разьмешчаны. Хаты былі пераважна аднакамерныя. У агульным гэта адпавядала тыпалёгіі старажытнарускага жылля, уяўленьне аб якім зараз значна пабольшылася, дзякуючы архэалагічным знаходкам у Кіеве і Бярэсьце.¹ На фоне такой невысокай драўлянай гарадзкой пабудовы Полацка ўзьнімаліся велічныя каменныя храмы, старажытнейшым сярод якіх зьяўляецца Сафійскі сабор, пабудаваны ў 1050-х гг.

Гэты вялікі пяцінефны храм меў перад апсідамі дастатковае раздзяленьне. Спачатку ў яго інтэр'еры, відаць, знаходзіліся хары як з заходняй, так і з бакавых старон. (Падобнае разьмяшчэньне знаходзім у саборах Кіева і Ноўгарада, а таксама ў Спаськім саборы ў Чарнігаве, у якім бакавыя хары былі драўлянымі). Тэхніка кладкі сыценаў (зьмешаная) супадае зь кіеўскай. Аднак

ўнутры храма сыцены аформлены ня так дбайна.

Да паўночна-заходняга кута далучалася квадратная вежа. У цэлым гэтая пабудова належыць да кіеўскай будаўлянай традыцыі. Інтэр'ер храма, аднак, быў зроблены адносна сыціпла. Сыцены ўпрыгожвалі фрэскі, падлога была выкладзена керамічнымі пліткамі. Першапачаткова сабор быў сямікупальны. Такім ён узьняты ў «Списке русских городов» канца XIV ст.

Свая мясцовая архітэктурная школа склалася ў Полацку ўжо ў XII ст. пасля некаторага перапынку. Ён адбыўся пасля пабудовы майстрамі, якія прыехалі з Кіева, Сафійскага сабору. Палітычныя ўмовы былі ня вельмі спрыяльнымі для манументальнага будаўніцтва. Аднак становішча значна зьмянілася ў 1139 г. з прыходам на кіеўскі княжы прастол чарнігаўскага князя Усевалада Ольгавіча, зьвязанага пазьней з Полацкам дынастычным шлюбам. Выказана меркаваньне, што менавіта ён накіраваў сюды кіеўскую будаўнічую арцель, якая была яму ўжо непатрэбна, паколькі ён прывёў сваіх дойлідаў з Чарнігава.²

Першым храмам, які быў узьведзены ў Полацку кіеўскімі майстрамі, лічыцца Вялікі сабор Бельчыцкага манастыра. У плане ён захаваў падабенства зь кіеўскай царквой

Спаса на Бярэставе, але ня мае лесьвічнай вежы і хрышчальні. Купал полацкай царквы абапіраўся не на ўсходнія, а на заходнія стаўбы. Гэта дапамагло стварыць максімальна цэнтраваную кампазыцыю, больш дынамічную, чым у раней узьведзеных рускіх храмах.³

Наступным крокам стала будаўніцтва храма-ўсыпальніцы ў Еўфрасіньневым манастыры і царквы на Ніжнем замке — чатырохслупных храмаў з адной апсідай і з галерэямі з трох бакоў. На думку П.А. Рапапорта, незвычайная форма гэтых храмаў, таксама як і мазаіка, якая шырока выкарыстоўвалася для пакрыцця падлогі ў храме-ўсыпальніцы, гаворыць аб зьяўленьні ў Полацку бізантыйскага майстра.

З гэтага часу ў Полацку ўзьнікаюць храмы, якія вызначаюцца даволі своеасаблівымі формамі як, напрыклад, маленькая бясслупная Пятніцкая царква з прамакутнай ў плане апсайдай у Бельчыцкім манастыры і аналягічная царква, якая прылягала разам з усыпальніцамі да ўсходняга фасаду Сафійскага сабору. У Бельчыцкім манастыры быў яшчэ чатырохслупны храм з адной апсайдай і двума паўкругамі на бакавых фасадах, які нагадваў невядомыя яшчэ тады на Русі афонскія і балканскія трыконхі. Усе пералічаныя пабудовы, будаваліся на працягу 1140–1700 гг. Іх можна разглядаць як сьведчаньне разьвіцьця творчай думкі дойлідаў, якія знаходзілі падтрымку ў фінансавых будаўніцтва людзей.

Пошукі новых кампазыцыйных рашэньняў у полацкім дойлідстве XII ст. знайшлі яркае закончанае вырашэньне ў Спаськай царкве, якая была ўзведзена ў 1150-х гг. у Еўфрасіньнеўскім манастыры⁴. Яе будаўнік — «приставник над делатели церковными Иван», як ён названы ў жыцццяпісе Еўфрасіньні Полацкай.

Храм параўнаўча невялікі, шэсьціслупны, з адной апсайдай. Яго квадратная падкупальная частка значна вышэй заходняга аддзелу, высокі барабан галавы падняты на п'едэстал, аформлены з кожнай стараны трохлапасьцёвай крывой. Вертыкальная накіраванасьць храма, часткова сугучна заходняй готыцы. Яна падкрэсьлена элементамі архітэктурнага дэкору: формай арак, какошнікаў і нават бровак над вокнамі.

Гэты тып урачыстага слупападобнага храма зьявіўся вынікам пераапрацоўкі і пераасэнсаваньня бізантыйскіх традыцыяў у духу нацыянальнага дойлідства. Барыс-Глебская царква Бельчыцкага манастыра, рэшткі якой знішчаны некалькі дзесяцігодзьдзяў назад,⁵ і Спаськая царква Еўфрасіньнеўскага манастыра ўяўляюць яркія старонкі гэтага працэсу. Гэты працэс у далейшым удаканаліў планавую схэму Вялікага сабору Бельчыцкага манастыра. (Царква ў Полацкім дзядзінцы, збудаваная ў 1170-х гг. рэшткі якой знойдзены архэалягічна, дае мажлівасьць меркаваць аб гэтым). У далейшым розныя варыянты слупападобнага храма атрымалі разьвіцьцё ў другіх рускіх землях. Полацкае дойлідства, у сілу нейкіх незразумелых прычын на гэтым абарвалася, але прыкметы дзейнасьці полацкіх майстраў праглядаюцца ў архітэктуры Смаленска і Ноўгарада (царква Пятра і Паўла).

Сёньня цяжка казаць аб полацкім манументальным жывапісе XI—XII стст., а тым больш аб яго мастацка-гістарычным мейсце. Аднак вядома, што фрэскавым росьпісам ўпрыгожаны амаль усе храмы, якія узводзіліся ў Полацку ў дадзеным пэрыядзе.⁷ Частка росьпісаў на ўнутраных пласкасьцях алтарнай апсіды Сафійскага сабору (фрагмент Евхарыстыі і арнаменты), а таксама на знойдзеных пры раскопках абломках

тынкоўкі, магуць даць толькі самае агульнае ўяўленьне аб характары жывапіснага дэкору й яго калярыце⁸. Былі вывучаны (да іх зьнічтаньня) кампазыцыі і выявы сьвятых на сьценах Пятніцкай царквы Бельчыцкага манастыра. Прапорцыямі фігураў і мастацкімі прыёмамі, якія ў нечым нагадвалі росьпіс двух кіеўскіх храмаў — сабора Міхайлаўскага Златаверхняга манастыра і царквы Спаса на Бярэставе. Асаблівасьці інтэр'ера Пятніцкай царквы зьявілася каменная алтарная перагародка, ўпрыгожаная фрэскамі, (падобная сустрэкаецца на Балканах). Аднак гэтая перагародка вылучаецца арыгінальнай іконаграфіяй.⁹

Вядомы і некаторыя фрэскі Барысаглебскай царквы таго-ж манастыра, якія адзначаліся вялікай колькасьцю арнамэнткі.¹⁰ Некаторыя вузоры знаходзяць аналягі на старонках бізантыйскіх ілюмінаваных рукапісаў. Калі ўлічыць тыя абставіны, што асаблівасьцямі сваёй іконаграфіі росьпісы Пятніцкай царквы набліжаюцца да балканскіх помнікаў, то існаваньне непасрэдных сувязяў Полацка зь Бізантыяй не ўяўляецца нам нечым неверагодным.

Як вядома зь летапісу, растуўскі князь Канстантын яшчэ ў пачатку XIII стст. меў мажлівасьць атрымаць рэліквіі зь Грэцыі праз полацкага япіскапа¹². Падтрымлівала кантакты зь Бізантыяй і Параскева Полацкая, якая прынесла адтуль рэліквіі й ікону Багамацеры. Відаць, адтуль-жа яна і запрасіла майстраў, якія ўпрыгожвалі фрэскамі царкву ў яе манастыры.

Фрэскі Спаскай царквы Еўфрасіньнеўскага манастыра пакуль застаюцца нераскрытымі. Таму большая частка меркаваньняў аб іх можа насіць толькі папярэдні характар. Гэта пакідае за будучымі дасьледчыкамі права на канчатковыя вынікі. Зараз даступны для вывучэньня асобныя

выявы і кампазыцыі, якія разьмешчаны ў розных частках храма¹³.

Найбольш выразныя «Пакаяньне Давіда» ў алтары і Дзісус ў капелі на харах, а таксама голавы сьвятых жанчын, у выяве адной зь якіх дасьледчыкі бачаць партрэт заказчыцы сьценапісаў. Праўда, згодна сярэднявяковай традыцыі, яе трэба было б хутчэй меркаваць у складзе донатарскай кампазыцыі, у адзеньні, якое адпавядала выгляду ігуменьні. Трэба адзначыць, пакуль што не выяўлена больш блізкіх стылістычных паралеляў чым фрэскі царквы сп. Панцэлеімона ў Нерэзі, выкананыя ў 1164 г. канстантынопальскімі майстрамі (заказчык іх і будаўнік храма Аляксей Комнін быў сынам Канстантына Ангела і парфірароднай Феадоры, дачкі Аляксея I Комніна). Калі ў Полацку апынуліся майстры менавіта гэтага кола, то яны павінны былі ўнесці ў мясцовае мастацтва подых новага, перадавога часу той эпохі.

Архэалягічныя раскопкі выявілі ў Полацку яшчэ фрагменты фрэсак царквы-усыпальніцы ў Еўфрасіньневым манастыры, узьвядзеньне якога датычыцца першай паловы XI ст.¹⁴ Твары фрэсак адрозьніваюцца майстэрскім выкананьнем і ўказваюць на руку вопытных майстраў. Аднак супаставіць гэтыя каштоўныя рэшткі сьценапісу, які нажалі загинуў, з ужо названымі помнікамі цяжка.

Наколькі ў Полацку было разьвіта мастацтва разьбы па камню, сказаць пакуль што адназначна нельга. Прыходзіцца меркаваць, што мажліва яго зьяўленьне насіла некалькі спарадычны характар. У царкве на Ніжнім замку разам са сьлядамі цагляных грабніц сустракаюцца абломкі разнаго саркафагу і чырвонага шыферу. Збудаваньне царквы датуецца першай паловай XII ст., часам, калі шыфер ужо не выкарыстоўваў-

ся для ўпрыгожваньня інтэр'еру кіеўскіх храмаў. У якасьці прыкладу ўзораў каменнай разьбы малых формаў, знойдзеных у Полацку, можна прывесць абломак каменнага крыжа (?) зь мяккага каменя (мергеля), з рэльефнымі выявамі сьвятых¹⁵, а таксама некалькі іконак. Зь іх найбольш цікавая сваімі раманскімі мастацкімі формамі іконка-выява Канстантына й Алёны¹⁶. Пакуль гэты выдатны твор другой паловы XII ст. займае асаблівае месца ў гісторыі старажытна-руускай пластыкі. Вельмі істотна, што ён гістарычна звязаны з Полацкам. Зараз можна з поўнай адказнасьцю казаць аб арыгінальнасьці гэтага помніка, паколькі мы маем даволі вялікі параўнаўчы матэрыял, які ўвайшоў у своды твораў старажытна-рускага і бізантыйскага паходжаньня, і ахапіў за невялікім выключэньнем, увесь існуючы фонд мелкай каменнай разьбы.¹⁷

Пры адсутнасьці помнікаў іконапісу старажытнай пэрыяду, створаных у Полацку, вялікае гістарычнае значэньне займаюць рэльефныя выявы на сьвінцовых актывых пячатках XII—XIII стст. Адна зь іх належыла Еўфрасіньні Полацкай.¹⁸ Гэты твор ўпрыгожваюць кампазыцыя Прэображэньня і паўфігура патранальнай сьвятой. Выявы Багамацеры Агіасарытысы на другой віслай пячатцы, якая мае на адваротнай старане фігуру архангела Міхаіла, відаць і ёсьць адлюстраваньне Багамацеры Эфескай. Тыпалагічна яна адпавядае выяве ў Спаскай царкве, а не вядомай пад гэтым назовам іконе з Тарапца, якая, згодна паданьню, перанесена туды з Полацку.

Своеасаблівымі выявамі мастацкай апрацоўкі каменя служаць і камні-валуны з выкананымі на іх паверхні выявамі крыжоў і малітоўнымі надпісамі (Барысавы камені)¹⁹. Гэта найбольш рэдкія прыклады «каменнай графікі» XII ст., якія маюць

мастацкае значэньне.

Што тычыцца полацкага кнігапісаньня, то, відаць, яго адзіным помнікам, па сутнасьці вывучаным, зьяўляецца Евангелье апракос мяжы XII—XIII стст. (Ленінград, ГПБ' Погод. 1) вядомае пад назовам «Полацкае Евангелье»²⁰. Гэты кодэкс, які мае 170 лістоў (памерам 32,0 x 24,0 см)²¹, перапісаны уставам у два стаўбцы, відаць двума перапісчыкамі. Ён ўпрыгожаны трыма застаўкамі і шматлікімі ініцыяламі, якія нават і маючы азначэньне як «старабізантыйскага тыпу, кінаварныя» яшчэ не раскрываюць іх месца ў ілюмінацыі кнігі. Ужываньне срэбра пры выкананьні заставак надае Полацкаму Евангелью выключнае месца ў шэрагу рускіх рукапісаў, аналягічнае таму, якое займаюць і іншыя віды мастацтва Полацка.

Можна доўга казаць аб мастацкай спадчыне Полацка і Полацкай зямлі. Іх гістарычнае мінулае неаднойчы вывучалася. Пры шырокім падыходзе, асобныя творы аказваюцца згрупаванымі з помнікамі, якія выкананы ў тым-жа матэрыяле, але стылістычна адрозьніваюцца. Менавіта так было з узорами дробнай каменнай разьбы. Сканцэнтраваны ўвагу непасрэдна на полацкіх знаходках, мы атрымліваем, можа, ня столькі багатую на колькасьць карціну. Але становяцца асабліва адчувальнымі белыя плямы, узнікаюць новыя пытаньні, якія прымушаюць нас лепш асэнсаваць мейсца Полацка ў гісторыі мастацтва старажытнай Русі ў цэлым і кожнай галіне мастацкай творчасьці ў асаблівасьці. Пакуль найбольш задавальняльнае становішча ўсталявалася ў вывучэньні дойлідства. Толькі крыху выявіліся асаблівасьці манумэнтальнага жывапісу. У адносінах плястыкі і мастацкага майстэрства прыходзіцца ўскладаць надзеі на новыя архэалягічныя матэрыялы. Не маглі бясследна зьнікнуць літаральна ўсе творы

полацкіх майстраў, якія працавалі шмат стагодзьдзяў назад. Іх дасягненьні мы можам ілюстраваць канкрэтным матэрыялам, але большай часткі меркаванымі.

Кола полацкіх помнікаў на сёньняшні дзень яшчэ зусім невялікае, але дастаткова багатае для таго, каб яго асэнсаваць як неад'ёмную частку нацыянальных мастацкіх багацьцяў.

Бібліяграфія

1. Штыхов Г.В. Древний Полоцк. с. 37-50.
2. Гл.: Спегальский Ю. П. Жилище северно-западной Руси IX—XIII вв. Л.: Наука, 1972.
3. Новое в археологии Киева. — Наукова думка, 1981. с. 71-140.
- Лысенко П.Ф. Берестье. — Минск: Наука и техника, 1985. с. 62-199.
4. Падрабязьней гл.: Раппопорт П.А. Русская архитектура X—XIII вв. / Каталог памятников. — Л.: 1982, №161, (с. 93-93).
5. Раппопорт П.А. Зодчество Древней Руси. — Л.: Наука, 1986. с. 80.
6. Тут і далей даецца апісаньне полацкага дойлідства XII ст. дадзена па П.А. Раппопорту.
- Гл. таксама ягоны раздзел аб каменным дойлідстве ў кн. Гісторыя беларускага мастацтва ў шасці тамах. — Мн.: Навука і Тэхніка. 1987, с. 57-74.
7. Падрабязней гл.: Раппопорт П.А. Русская архитектура X—XIII вв., №167 (с. 96-98).
8. Воронин Н.Н. Бельчицкие руины // Архитектурное наследие. — М., 1956, №6, с. 4-9.
9. Раппопорт П.А. Русская архитектура X—XIII вв., №162 (с. 94),
- Каргер М.К. К истории полоцкого зодчества XII в. / Руины вновь открытого храма на Верхнем замке. // Новое в археологии.

— М.: Изд. МГУ, 1972, с. 202-209.

10. Уяўленьне аб полацкім дойлідстве XII ст. застанецца няпоўным, калі не ўгадаць аб церамне княжага палаца, другой паловы XII ст., невялікай пабудове, амаль квадратнай у пляне, размешчанай у паўночнай частцы дзядзінца, на краю схіла р. Палаты.

Гл.: Раппопорт П.А., Шолохова Е.В., Дворец в Полоцке // Краткие сообщения Института археологии АН СССР, 1981, вып. 164, с. 91-99.

11. Раппопорт П.А. Русская архитектура X—XIII вв. №№ 161, 164, 166-170.

12. Гл.: Церэшчатава В.В. Старажытна-беларускі манументальны жывапіс XI—XVIII стст. — Мн.: Навука і тэхніка. 1986. с. 13-16.

13. Бабин Г.О. Живописаном украсу олтарных преграда // Сборник за ликовне уметности. — Нови Сад, 1975, кн. II, с. 3-41.

14. Падрабязней аб фрэсках абодвух белчыцкіх цэркваў гл.:

Шчакаціхін М. Фрэскі Полацкага Барыс-глебскага манастыра // Наш край — Мн., 1925, №1, с. 18-26;

Сяліцкі А. Старажытны полацкі жывапіс // Мастацтва Беларусі, 1984, №4, с. 39-40;

Церэшчатава В.В. Старажытна-беларускі манументальны жывапіс XI—XVIII стст., с. 16-24.

15. Skawran K. M. The Development of Middle Byzantine Fresco Painting in Greece. — Pretoria, 1982.

16. Толстой М. Святые и древности Ростова Великого, изд. 3. — М., 1866, с. 13, прим. 22.

17. Сяліцкі А. А. Рэканструкцыя фрэсак Спасакага сабора ў Полацку // Весці АН БССР, серыя грамадскіх навук, 1979, №4, с. 94-102;

Сяліцкі А.А. Фрэскі Спасакага сабора ў Полацку // Выяленчае мастацтва Беларусі.

Мн.: Беларусь, 1981, с. 124-130,

Сяліцкі А.А. Новое аб фрэсках Спаса-Прэображэнскага сабора ў Полацку // Помнікі гісторыі і культуры Беларусі, 1983, №2, с. 25-28;

Сяліцкі А.А. Старажытны полацкі жывапіс, с. 40-42 і №6, с. 35-36;

Верэшчатава В. В. Старажытнабеларускі манументальны жывапіс XI—XVIII стст. с. 24-47.

18. Сяліцкі А. А. Фрэскі храма-магілёны Ефрасіннеўскага манастыра // Помнікі гісторыі і культуры Беларусі, 1979, №4, с. 25-27.

19. Штыхов Г.В. Древний Полоцк. с. 114, рис. 34, №28.

20. Там жа с. 111-114, мал. 58.

Pucko W. Polocki relief steatitowy i problem zachodnich wpływów w sztuce ruskiej XII wieku // Biuletyn Historii sztuki, 1983, XLV, NR 3/4 s. 259-264.

21. Николаева Т.В. Древнерусская мелкая пластика из камня. XI—XV вв. — М.: Наука, 1983 / САН ЕІ—60/;

Kalavrezou-Maxeiner I. Byzantine Icons in Steatite. — Wien. 1985 (Byzantina Vindobonensia Bd. XV /1-2).

22. Штыхов Г.В. Древний Полоцк. С. 114-115, рис. 60

23. Сапунов А. Двинские или Борисовы камни. — Витебск, 1890:

Таранович В.П. К вопросу о древних лапидарных памятниках с историческими надписями на территории Белорусской ССР // Советская археология, 1946, т. VIII, с. 249-260.

24. Рукіпіс належыў Троіцкаму манастыру ў Полацку.

Гл.: Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в СССР, XI—XIII вв. — Москва: Наука, 1984, №195 /с. 220-221/.

25. Два лісты з гэтага-ж кодекса апознаны Н.Б.Ціхаміравым у Дзяржаўнай бібліятэцы ССР (Унд. 962).

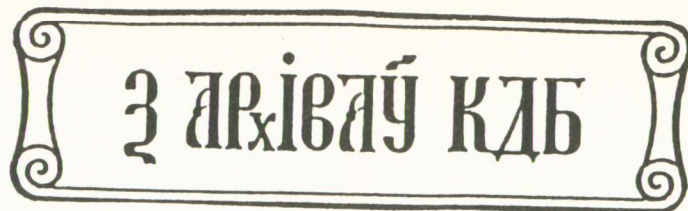
26. Данилевич В.Е. Очерк истории Полоцкой земли до конца XIV столетия. — Киев, 1896,

Алексеев Л.В. Полоцкая земля. / Очерк истории Северной Белоруссии / в IX—XIII вв. / М.: Наука, 1966.

Штыхов Г.В. Города Полоцкой земли IX—XIII вв. / — Мн.: Наука и техника, 1978.

27. Леонова А. К. Каменная пластика Полоцкой земли XII—начала XIII в. // Исторические традиции духовной культуры народов СССР и современность — Киев: Наукова думка, 1987, с. 160-166.

Арышт Вацлава Ластоўскага

Летам 1930 г. на справе «Саюза вызвалення Беларусі» (СВБ) сфабрыкаванай АДПУ, быў арыштаваны вядомы дзеяч беларускага нацыянальна-дзяржаўнага адраджэння Вацлаў Ластоўскі. У 8-9 нумарах за 1993 г. часопіса «Малодосьць» (Менск) надрукаваны ўсе яго ўласнаручныя паказанні на следстве. Чытачам «Полацака» прапануем падборку дакументаў, на падставе якіх В.Ластоўскі быў арыштаваны і прыцягнуты да следства, а таксама выпіску з пратакола паседжання калегіі АДПУ ад 10 красавіка 1931 г., рашэннем якой ён быў высланы на 5 гадоў у г. Саратаў.

Уладзімір Міхнюк.

Постановление

1930 года июля 18 дня в гор. Минске.

Я, ст. уполномоченный 2-го отд. ЦО ПП ОГПУ по БВО и ГПУБ — Сикорский, рассмотрев имеющийся материал на гр. Ластовского Вацлава Устиновича и принимая во внимание, что указанным материалом он в достаточной степени изобличается в антисоветской деятельности, а по сему на основании изложенного и руководствуясь ст.ст 100 п. I и 175 УПК

Постановил:

Гр-на Ластовского Вацлава Устиновича, проживающего в Г. Минске по пл. Свободы в д. № 15, кв. 8-а или находящегося в научной командировке в Сибири—немедленно арестовать, предварительно произвед у него на квартире тщательный обыск.

Копию постановления направить для ведения пом. прокурора НКЮ по наблюдению за органами ГПУБ.

Ст. уполномоченный 2 отд.	(подпись)	Сикорский
«Согласен»: нач. СО	(подпись)	Артов
«Утверждаю»: зам. ПП ОГПУ БВО	(нет подписи)	Мулявко

СССР
Объединенное Государственное Политическое Управление при СНК СССР
Полномочное Представительство ОГПУ по Белвоенокругу
Секретно-оперативное управление
Ордер №58

г. Минск, 18 июня 1930 г.

Выдан сотруднику т.Троянову
На право производства обыска в квартире
Ластовского Вацлава Устиновича

По адресу Минск, пл. Свободы, 15, кв. 8-а

Примечание: Все должностные лица и граждане обязаны оказывать полное содействие.

(Подпись неразборчива)

М.П.

Гербовая печать

Начальник секретн. отдела

подпись Артова

Протокол обыска

На основании ордера Государственного Политического Управления Белоруссии за №58 от 18/УП 1930 г. и согласно 175 и 177 ст.ст. УПК произведен обыск у гр. Ластовского Вацлава Устиновича, проживающего пл. Свободы дом №15, кв. 8-а.

При обыске присутствовали, пон. Вержбицкий А., Ластовская Станислава, Щетько.

Согласно данным указаниям задержаны гражд. никто не задержан.

Взято для доставления в ГПУ Белоруссии следующее: (подробная опись всего забранного) 10 писем, в том числе и письмо Адзерихо, 2 открытки и разная личная переписка Ластовского, блокноты, 35 журналов «Кривич», брошюры разного содержания 9 штук, денежные расписки на сумму 1205 (тысячу двести пять руб.) Рукопись Ластовского и др. авторов на 731 листах и полулистах.

Обыск производил сотрудник ГПУ (подпись) Троянова

При обыске была заявлена жалоба—жалоб не заявлено

изложенное в протоколе удостоверяем (подпись С. Ластовской)

Присутствующие при обыске (подпись Вержбицкого)

19. УП. 1930 года

Производивший обыск сотрудник ГПУ (подписи Троянова, Щетько)

Копию с протокола получил подпись С.Ластовская

Примечание I. Один экземпляр протокола должен быть оставлен под расписку лицу, у которого произведен обыск.

Примечание 2. Все заявления и претензии должны быть занесены в протокол. После подписания протокола никакие заявления и претензии не принимаются.

Примечание 3. ГПУ отвечает только за то, что занесено в протокол обыска.

Постановление

1930 года июля 22-го дня, я, ст. уполномоченный СО Томского Окотдела ОГПУ и СО ОПП ОГПУ по Сибкраю в отношении гр-н Ластовского Вацлава Устиновича и Некрашевича Степана Михайловича и руководствуясь ст. 145 УПК

Постановил:

Гр-н Ластовского Вацлава Устиновича и Некрашевича Степана Михайловича арестовать и направить со специальным конвоем в распоряжение СО ОГПУ Москва, о чем копией сего сообщить Окрпрокурору для сведения.

Ст. уполномоченный СО
Томского Окотдела ОГПУ

(подпись) Рошин
(подпись) Яновский

«Утверждаю»: Вридначтомокотдела ОГПУ

Гербовая печать

Протокол обыска

1930 г. 21 июля, я, уполномоченный Томского Окотдела ОГПУ Ильин и сотрудники того же Окотдела Баттуев и Семернев на основании ордера Томского Окотдела ОГПУ от 19. VII-30 г. за №164 произвели обыск на парходе «Тобольск» и каюте №7 у гражд(анина) Ластовского Вацлав Устинович, при обыске обнаружено 1) общая тетрадь с занесенными разными записями 60 листов, записи произведений на белорусском языке,

2) карт географических с разными пометками четыре листа,

3) книга-список населенных мест Томского округа с разными пометками

4) письмо запечатанное в адрес Антону Ивановичу и Марии Ивановне Гаглинским

5) отрывной блокнот о 27 заполненными листами,

6) одна квитанция Томской П—Т конторы о приеме бесплатной посылки в адрес Белорусской Академии Наук,

7) фотоаппарат «Цейс и КОН» и около трех дюжин (неразборчиво—В.М.) пластинок. Все упомянутые выше предметы взяли для доставки в Томский окротдел ОГПУ, а гражданин Ластовский задержан. Жалоб и претензий со стороны обыскиваемого никаких не заявлено.

Уполном. Том .Окр. ОГПУ Ильин
Сотрудники
От судебной администрации
Обыскиваемый

(подписи Буттуева и Семернева)
(три подписи неразборчиво)
(подпись Ластовского).

Т.следователю Сикорскому
арест. В. Ластовского

Заявление

Прилагаю при сем: а) квитанцию №0495 Бутырской тюрьмы на два мои аккредитива суммой одна тысяча двести пятьдесят (1250) руб. для получения аккредитивов и передачи их БАН; б) письмо БАН и в) письмо моей жене с указанием какое имущество она должна передать Академии. Для отчетности Академии мне нужны счетные записи от С. Некрашевича и для расчета с БГМузеем мне нужно узнать сумму моего аванса и иметь опись экспонатов мною закупленных. Без указанных данных я не могу составить отчетности. Кроме указанных, Академии и Музея, на мне тяготят другие денежные и деловые обязательства, неисполнение которых несет за собой материальный урон. Поэтому убедительно прошу дать мне свидание с женой, которая может, по моему указанию, ликвидировать некоторые мои дела. Я уже четвертый месяц не имею ни одного свидания, хотя в своих показаниях я чистосердечно и жестоко, даже не один лишний раз себя ударял, раскрывая свои недра перед правосудием.

30.X.30. (Подпис В.Ластоўскаго).

Пастанова

(Аб заключэнні пад варту абвінавчальнага)

1930 г. жніўня ў г.Менску, Я. ст. упаўнаважаны СА ПП АДПУ па БВА і ДПУ БССР Сікорскі дапытаўшы гр-на Ластоўскага Вацлава Усцінавіча абвінавчальнага па арт. 76 КК і, прымаючы пад увагу, што ён зусім выяўляецца ў прадпісваемым яму злачынстве, што пагражаемае яму пакараньне злучана з пазбаўленьнем волі, што маюцца падставы на магчымасьць ухіленьня яго ад сьледства і суду, з прычыны цяжкасьці пагражаючага яму пакараньня і што знаходзячыся на волі ён можа перашкаджаць расьчыненьню праўды, з прычыны неабходнасьці допыту шэрагу сьведак, зь якімі ён можа згаварыцца, а пагэтаму, кіруючыся арт. арт. 144, 146, 147 і 158 КПК пастанавіў:

Мераю прыпыну абвінавчальнага Ластоўскага В.У. спосабаў ухіленьня ад сьледства і суду выбраць трыманьне пад вартаю пры камэндатуры ПП і ДПУ БССР па I-й катэгорыі, аб чым і аб'явіць абвінавчальнаму й адбітак гэтае пастанова даслаць пракурору, наглядаючаму за справай.

Ст. упаўнаважаны

(подпис Сікорскага)

Згодзен: нач. сакраддз. ПП АДПУ па БВА

(подпис Аргава)

Зацьвярджаю: нам. ПП АДПУ па БВА

і нам. старшыні ДПУ БССР

(подпис неразборлівы)

Гэта пастанова мне аб'яўлена

(подпис В.Ластоўскага)

Постановление

1930 г. октября 16 дня в г. Минске, Я, ст. уполн. 2-го отд. СО ПП ОГПУ БВО и ГПУБ—Сикорский, рассмотрев следственно-арестанское дело за №13 221 на Ластовского В.У. и принимая во внимание, что полагаемый ему срок содержания под стражей истек, между тем следствие производством еще не закончено, а дальнейшее содержание его под стражей необходимо, а посему на основании изложенного

постановил:

Возбудить перед президиумом Вика БССР ходатайство о продлении срока содержания под стражей обвиняемому Ластовскому В.У., по 1/1-31 года.

Ст. Уполн. 2 отд. СО
«Согласен»: нач. СО
«Утверждаю»: ПП ОГПУ БВО
Верно: ст. упол. СО

Сикорский
Аргов
Раппопорт
(подпись Сикорского)

(Працяг у наступным нумары)

Рэцэнзыі й анатацыі

Эмігрантаў друкуюць у Беларусі

Леанід Лыч

Дзесяцігодздымі дапытлівы чытач зьведваў страшэнны голад на аб'ектыўную інфармацыю аб жыцці беларускай эміграцыі. Тое, што ўдавалася прачытаць у афіцыйнай прэсе, ніколі не задавальняла, бо хлусня ў ёй валіла праз край. Цяпер ужо такога не скажаш. Цікавыя і праўдзівыя звесткі пра мінулае і сучаснае жыццё беларускіх эмігрантаў рэгулярна змяшчаюць нашы газеты і часопісы. Пасьпелі з'явіцца прысвечаныя данай праблеме брашуры і кнігі. Сярод апошніх ёсць і такія, аўтарамі якіх зьяўляюцца самі эмігранты. Пра адну зь іх «Беларусы ў ЗША» Вітаўта Кіпеля і пойдзе ніжэй гаворка.

З'явілася яна, дзякуючы клопам выдавцтва «Беларусь» на паліцах нашых кнігарняў у 1993 г. Ляжаць ёй там доўга не давалася. Спраўдзілася тое, што пісалася ў анатацыі да кнігі «... зацікавіць як спецыялістаў—гісторыкаў, так і шырокія колы чытачоў неаб'якавых да праблем гісторыі Беларусі». Зьдзіўляе толькі, чаму спецыялісты—гісторыкі, набыўшы гэтую несумненна, вельмі патрэбную ім кнігу, належным чынам не адгукнуліся на апошнюю ў друку, хаця і мінула нямала часу з выхаду яе ў сьвет. А кніга заслугоўвае ўвагі, бо роўнага ёй яшчэ не зьяўлялася ў айчынным

і замежным друку. Напісаць такую кнігу цяжка, а можа і зусім немагчыма, будучы толькі вучоным-дасьледчыкам. Трэба яшчэ і да тонкасьцяў ведаць само жыццё эмігрантаў. Такім патрабаваньням у поўнай ступені адпавядае Вітаў Кіпель, які ў свае сямнаццаць гадоў вымушаны быў пакінуць Бацькаўшчыну і паддацца на чужыну.

Змест кнігі В.Кіпеля значна шырэй за яе назву. Тут ёсць і матэрыялы, якія датычаць тых ці іншых аспектаў эміграцыйнага жыцця ў іншых краінах, асабліва Заходняй Нямецчыне, дзе ў першыя пасляваенныя гады сабралася шмат бежанцаў зь Беларусі. Аўтар не абмяжоўваецца толькі тэрыторыяй ЗША і тады, калі аналізуе хвалі і прычыны эміграцыі зь Беларусі, разглядае дзейнасьць розных беларускіх эміграцыйных арганізацыяў, выдавецкую справу, беларусіку ў сродках масавай інфармацыі. Таму з гэтай кнігай варта азнаёміцца і тым, хто дасьледуе праблему эміграцыі па-за тэрыторыяй ЗША.

Дзеля ажыццяўленьня пастаўленай мэты В.Кіпель правёў стараннае, грунтоўнае вывучэньне велізарнай колькасьці рознага роду літаратурных крыніц і статыстычных даведнікаў, дзе хоць што-небудзь можна адшукаць са звестак аб эміграцыі зь Беларусі. Цяжкасьцяў на гэтым шляху было ня-

мала і галоўная зь іх, што вельмі доўгі час у літаратуры і афіцыйных дакументах беларусы проста не выдзяляліся з агульнай катэгорыі «расейцаў». Частка нашых суродзічаў яшчэ адносілі і да палякаў. «Стваралася парадаксальная сітуацыя, — справядліва заўважае аўтар, — з аднаго боку, вядомы факт, што беларусы прызджалі ў Амэрыку ў вялікай колькасці, а з другога боку, аб іх няма ніякае афіцыйнае статыстыкі. Гэта і было адной з галоўных прычынаў таго, што сотні працаў аб амерыканскіх славянах зусім не згадваюць пра беларусаў. (с. 7)

Але таго, чаго не жадала паказаць афіцыйная статыстыка, імкнуліся хоць прыблізна адлюстраваць даследчыкі. Як вынікае з кнігі В.Кіпеля, адным зь першых звярнуў увагу на даную праблему ў сярэдзіне 20-х гадоў Ф'ерыл Хэс, які выказаў меркаваньне, што з агульнай колькасці расейскіх эмігрантаў (каля 200 тыс. чалавек) на беларусаў даводзіцца 40 працэнтаў.

В.Кіпель устанавіў і такія цікавыя факты, што першым у амэрыканскай пэрыёдыцы ўжываў у 30-х гадах тэрмін «Беларусь» (Belorussia) прафэсар Альберт Пэры.

З кнігі В.Кіпеля мы даведаемся і аб тым, калі-ж усё-такі амерыканская афіцыйная статыстыка палічыла патрэбным назваць беларусаў іх сапраўдным імем. Вельмі позна — у 1980 годзе, калі праводзіўся перапіс насельніцтва. Беларусы ў палічылі 7381 чалавек, з чым аўтар ня згодзен і тлумачыць гэта досыць аргументавана.

Толькі пасля падрабязнага разгляду велізарнай колькасці літаратурных крыніц, В.Кіпель пераходзіць да выкладу асноўных

пытанняў праблемы. Першую хвалю эміграцыі зь Беларусі ён з поўнай падставай адносіць да канца ХVIII ст. Хто тады зь беларусаў ступіў на амерыканскую зямлю, чытачу лёгка даведацца, прачытаўшы адпаведныя старонкі кнігі. Не выклікае прэрэчанняў сьцверджаньне В.Кіпеля, што масавую эміграцыю зь Беларусі трэба вызначаць апошнім дзесяцігодзьдзем ХІХ ст. — пачаткам Першай сусьветнай вайны. У адрозьненне ад многіх даследчыкаў В.Кіпель справядліва лічыць, што акрамя эканамічнага, як асноўнага фактара масвай эміграцыі зь Беларусі, істотна ўплывалі на гэта і палітычныя падзеі.

Выкарыстаньне багатага фактычнага, найчасцей зусім невядомага нашым чытачам матэрыялу, дазволіла аўтару глыбока і усебакова раскрыць нялёгкае жыццё беларусаў гэтых дзвярэх эмігранцкіх хваляў. Пахвальна, што сярод асьветленых пытанняў ёсьць і такое, якое нас сёньня ў найбольшай ступені хвалюе: «Абуджэньне беларускае сьвядомасьці». Яе стану на пачатку ХХ ст. даецца такая — і я лічу вельмі слушная — характарыстыка: «Большыня пакідала родную глебу некранутая беларускім адраджэньнем. Імігранты называлі сябе «тутэйшымі». Расейскія і амэрыканскія службоўцы назывлі іх «расейцамі» або «палякамі». Гэты чужыя ім біркі, на жаль, прысталі да многіх.» Але, як сьведчыць з прыведзеных у кнізе фактаў, сярод беларускіх эмігрантаў усё больш і больш зьяўлялася людзей, якія глядзелі на сябе, як на прадстаўнікоў самастойнай этнічнай супольнасьці, не атаясамліваліся ні з расейцамі, ні з палякамі.

Спрыяла гэтаму і стварэньне на эміграцыі беларускіх нацыянальных арганізацыяў, дзейнасьць якіх паказана з дастатковай пэўнасьцю. Не абмінуць увагай і погляды прадстаўнікоў розных расейскіх эміграцыйных арганізацыяў на беларускае пытаньне. Аўтар характарызуе іх пераважна з адмоўнага боку: «Большыня расейскіх арганізацыяў, цэркваў, газэтаў, асабліва тыя, што ўзначальваліся этнічнымі расейцамі (вялікаросамі), вельмі адмоўна рэагавалі на абуджэньне беларусаў. Яны зацята супраціўляліся любой праяве нацыянальнае сьвядомасьці, нават найменшай згадцы пра асобнасьць беларусаў». Гэтая выснова пацвярджаецца прыкладамі, ўзятымі з практыкі ўзаемадзяньняў паміж расейскімі і небеларускімі эмігрантамі ЗША.

З усіх хваляў беларускай эміграцыі самай масавай была пасяляваенная. Паколькі гэтая хваля непасрэдна закранула й юнага В.Кіпеля, ён пастараўся самым грунтоўным чынам апісаць падзеі таго часу, хаця назва кнігі не абавязвала спыняцца на іх. І ад гэтага яна толькі выйграла, бо, не паказаўшы важнейшых аспэктаў арганізацыі жыцця беларускіх уцекачоў у Заходняй Эўропе, цяжка зразумець, чаму многія зь іх праз пэўны час выбралі сабе шлях у ЗША.

Выклікаюць зацікаўленасьць спробы аўтара вызначыць адрозьненне паміж беларускімі эмігрантамі, што накіроўваліся ў ЗША на пачатку і ў 40-я гады ХХ ст. У першым выпадку — гэта пераважна абяздоленыя сяляне, а ў другім — адукаваныя і палітычна сьвядомыя людзі, «як асобная, дакладна вызначаная этнічная група зь

сваім нацыянальным назовам». (с. 164). Гэта тлумачыць прычыну, чаму беларусы па прыбыцці ў Заходняе паўшар'е так імкнуліся да стварэньня сваіх уласных палітычных грамадзкіх, культурна-асьветніцкіх, рэлігійных арганізацыяў, чаго, вядома аўтар ня мог абмінуць у сваёй кнізе. На мой погляд, гэта адна з самых цікавых і вельмі патрэбных для такой кнігі старонак, знаёмства зь якімі дае адказы на многія пытаньні з гісторыі беларускай эміграцыі ў ЗША. Прачытаўшы кнігу В.Кіпеля, становіцца зразумелым, чаму па многіх пазіцыях так і не ўдалося дасягнуць згоды паміж «беларусамі-старажыламі» ў ЗША і навічкамі.

Працягласьць існаваньня, захаваньня кожнай этнічнай групы на чужыне, калі не цалкам, дык у вельмі вялікай ступені залежыць ад таго, наколькі гэтай групе ўдаецца ладзіць сваё жыццё паводля толькі ёй адной уласцівых нацыянальна-культурных традыцыяў. Гэта не было сакрэтам для паваяванай беларускай эміграцыі ў ЗША, улічваючы высокі ўзровень адукаванасьці і нацыянальнай самасьвядомасьці абсалютнай большасьці зь яе прадстаўнікоў. Мяне, як жыхара беларускай мітраполіі, бясконца радуюць прыведзеныя ў кнізе шматлікія факты актыўнага нацыянальна-культурнага жыцця нашых эмігрантаў. Гэтая радасьць яшчэ больш узрастае ад усьведамленьня, што яны так моцна трымаліся, разьвівалі, узбагачалі сваё духоўнае традыцыі ў час, калі апошнія тут у нас, у Савецкай Беларусі, падпалі пад мэтанакіраваную дэнацыяналізацыю, якую апраўдвалі ня толькі многія інтэлігенты з дыплёмамі аб вышэйшай аду-

кацыі, але і кандыдаты, дактары навук. Усім сённяшнім беларусам мітраполіі, што хварэюць на нацыянальны нігілізм, ставяцца зусім абыхава да беларускіх духоўных каштоўнасцяў жывуць, цешацца з чужога, вельмі рэкамендую прачытаць у кнізе В. Кіпеля старонкі, дзе падаюцца шматлікія факты аб самых паважлівых адносінах нашых супляменьнікаў да роднай культуры і мовы. Упэўнены, што шмат каму чытаньне такіх старонак дапаможа назаўжды пазбавіцца нацыянальнага нігілізму, нават і тады, калі гэта небяспечная хвароба ўжо набыла спадчынны характар.

У адрозьненне ад амаль суцэльна атэістычных жыхароў Савецкай Беларусі жыццё яе сыноў і дачок у эміграцыі было і ёсць моцна знатаваным з рэлігіяй. Таму, зразумела, чаму паказу яе В. Кіпель надаў так шмат увагі. І вельмі важна, што праблема гэта асьвятляецца без усялякага прыхарошвання. Асабліва шмат цяжкасьцяў у арганізацыі рэлігійнага жыцця амэрыканскіх беларусаў існавала на пачатку іх прыбыцця ў гэтую краіну.

Асноўную прычыну аўтар бачыць у тым, што раней у беларусаў не існавала ўласнай нацыянальнай царквы. Ён вельмі катэгарычны ў сваёй адмоўнай характарыстыцы высокіх праваслаўных іерахаў за тое, што не зразумелі ці не хацелі зразумець важнасьці для беларускіх эмігрантаў мець сваю аўтакефальную царкву, якая была закладзена ў жніўні 1942 г. у акупаваным немцамі Менску. Большасць яе прыхільнікаў палічылі за здраду, што ўпіскапы Беларускай Аўтакефальнай Праваслаўнай

царквы, «выехаўшы па вайне ў Нямецчыну далучыліся да Расейскае Зарубежнае Праваслаўнае царквы, арганізацыі, ведамай зь яе манархічных тэндэнцыяў і імперска-расейскіх шавіністычных паглядаў». (с. 15)

Адводзячы найбольш месца раскрыцьцю рэлігійнага жыцця беларускай праваслаўнай і каталіцкай канфэсіяў, В. Кіпель не пакінуў без увагі тых нашых супляменьнікаў, што спавядаюць вуніяткую і пратэстантскую веру. Шчыраму беларусу не можа не падабацца адданасьць як першай, так і другой канфэсіяў нашай нацыянальнай ідэі. Не цуралася, прыкладам, беларускай мовы ў час богаслужэньня і заснаваная ў 1955 г. у Чыкага грэка-рымская беларуская парафія Хрыста Збаўцы, першым духоўным лідэрам і заснавальнікам якой быў добра вядомы ў ЗША рэлігійны дзеяч а. Ян Хрызостом Тарасэвіч. Пра яе сучасны стан так пішацца ў кнізе: «*Хоць гэтая парафія параўнаўча невялікая, царква Хрыста Збаўцы адыгрывае важную ролю ў беларускім жыцці Чыкага. Сваімі выданьнямі, канфэрэнцыямі і выставамі парафія сталася добра вядомай амэрыканскім беларусам (с. 237)*». Ад 1974 г. вядзе беларускія радыёперадачы праз радыёстанцыі ў Сан-Францыска і Монтэ-Карла Беларускае Евангельска-Баптыскае Брацтва. Вялікі актывіст беларуска-пратэстанцкага руху а. Даніла Ясько ўклаў і пераклаў у беларускую мову ў 1979 г. сьпеўнік «Гімны Хрысьціян», куды ўвайшлі 604 рэлігійныя гімны.

Цікавыя зьвесткі знойдзе чытач у разглядаемай публікацыі аб беларускіх ставэраў, іудзеях і мусульманах, хаця, упэў-

нены, што многіх дапытлівых чытачоў у ёй матэрыялы не задаволяць з прычыны сваёй беднасьці. Тут у заслугу В. Кіпелю можна паставіць толькі тое, што ён зьвярнуў увагу дасьледчыкаў беларускай эміграцыі на існаваньне такой праблемы.

Асабліва я значнага большага чакаў ад такога падзагалюка ў кнізе: «Адукацыйная дзейнасьць», таму што ад апошняй і раней, і цяпер ўжо вельмі шмат залежыць, якой будуць беларуская нацыя і яе дыяспара. У мітраполіі з-за выразна антынацыянальнага характару адукацыйнай дзейнасьці беларуская нацыя падчас «гарбачоўскай перабудовы» ўжо толькі ледзь прыкметна дыхала на ладан, чаго не скажаш пра нашу дыяспару. І прычына тут, відаць, ня толькі ў перавагах ладу жыцця амэрыканскай сыстэмы над савецкай, а хутчэй за ўсё ў адукацыйна-выхаваўчай дзейнасьці ў самым шырокім і поўным значэньні гэтага слова. Што рабілася ў гэтым пляне беларускай эміграцыі мае сталае ня толькі тэарэтычнае, але і прыкладное значэньне, бо ў нашых суродзічаў за мяжой нараджаюцца і растуць дзеці, жыць туды выязджае цяпер нямала людзей зь Беларусі. Калі справу арганізаванага навучаньня і выхаваньня пусьціць на самацёк, дык і ў першым і другім выпадках беларускасьць пойдзе на вельмі хуткае выміраньне, стане біямасай для колькаснага павелічэньня больш устойлівых да асыміляцыі этнасаў.

Шматлікіх і самых патрабавальных чытачоў задаволяць раздзел кнігі «Выдавецкая справа. Беларусіка ў сродках масавае інфармацыі». У ім вельмі скурпулёзна раз-

глядаецца, дзе, калі і што зь беларускай перыёдыкі і з кніг зьяўлялася за мяжой. Няцяжка ўявіць, наколькі гэта аблягчае працы тых, хто займаецца дасьледаваньнем праблемы беларускай эміграцыі. Прычым аўтар ня проста дае звычайную даведку на той ці іншы пэрыядычны орган, а характарызуе — дзе вельмі сыціпла, — а дзе і падрабязна — яго асноўныя накірункі, вызначае мейсца і ролю ў жыцці эмігрантаў. Дзякуючы крапатлівай працы В. Кіпеля мы атрымалі магчымасьць даведацца, што пісалася пра Беларусь у розных англамоўных, украінскіх, расейскіх і польскіх газэтах. Чытачы, а сярод іх асабліва навукоўцы, будуць вельмі ўдзячнымі яму за раскрыцьцё той ролі, якую адыгрываюць амэрыканскія бібліятэкі, навуковыя і навучальныя ўстановы ў прапагандзе беларускай спадчыны. Як вынікае з прыведзеных на адпаведных старонках матэрыялаў найбагацейшы беларускі кнігазбор мае Нью-Ёркская публічная бібліятэка. Шкада толькі, што аўтар не знайшоў мейсца ў кнізе, каб пералічыць хаця-б самыя каштоўныя і рэдкія кнігі гэтай вядомай ва ўсім сьвеце бібліятэкі.

(Працяг будзе)

Лепшая кніга 1994 году

Уладзімір Гніламёдаў

(Адказ на пытаньне штотыднёвіка

«Літаратура і мастацтва»)

Сярод лепшых кнігаў 1994 году вядомы беларускі крытык, доктар філёлягічных навук, намеснік дырэктара Інстытута літаратуры Акадэміі навук Рэспублікі Беларусь імя Янкі Купалы Уладзімір Гніламёдаў назваў кнігу Кастуся Мерляка «Дзейнасць Кастуся Мерляка на эміграцыі».

Нагадаем, што ўпершыню беларускі чытач пазнаёміўся з урыўкамі кнігі Кастуся Мерляка ў часопісе «Полацк». У нумарах №1(21)—4(24) за 1992г. друкаваўся невялікі раздзел кнігі «Беларусы ў Аргенціне». Да гэтага чытачы Бацькаўшчыны крыху ведалі пра жыццё сваіх супляменьнікаў, якія пражывалі ў Злучаных Штатах Амэрыкі, Канадзе, Нямеччыне, Бельгіі і Англіі. Цікавы аповяд Кастуся Мерляка аб жыцці і дзейнасці беларусаў Аргенціны, быў па сутнасці адкрыццём нашаму чытачу далёкага Паўднёвага кантыненту.

Поўнасьцю кніга «Дзейнасць Кастуся Мерляка на эміграцыі» выйшла ў сьвет у верасьні 1992 г. у выдавецтве «Полацк». У кастрычніку 1992 кніга была ўжо ў Беларусі, дзе адразу стала сапраўдным бестэлерам. Гэта была першая кніга аб эміграцыі з эміграцыі, якая трапіла на Бацькаўшчыну вялікім накладам і знаёміла чытача з разнастайнымі аспектамі жыцця беларускай эміграцыі ў Аргенціне і ЗША. Тое, што кніга была напісана чалавекам, які увесь час знаходзіўся ў гушчы эміграцыйнага жыцця, ведаў яго не па кнігах, рабіла яе вельмі каштоўнай для беларускага чытача, амаль зусім недасьведчанага ў жыцці далёкага Замежжа.

Як казаў доктар гістарычных навук, Леанід Лыч: «Упэўнены, што самому таленавітаму дасьледчыку проста толькі на архіўных матэрыялах ніколі не ўдалося б так глыбока асьвятліць даную праблему. Для гэтага трэба і самому жыць і працаваць у эміграцыі, ды не абы дзе, а на высокіх пасадах, няхай сабе і грамадзкіх.» (Полацк, № 7(37)-8(38), 1994 г. «Эмігрантаў чытаюць у Беларусі» ст.64).

Зразумела, што кніга імгненна разыйшлася сярод беларусаў. Таму настала неабходнасьць перавыдаць яе на Бацькаўшчыне большым тыражом.

2 верасьня 1994 г. у Менску, у музэі Янкі Купалы адбылася прэзэнтацыя кнігі Кастуся Мерляка, а таксама сустрэча аўтара кнігі з сябрамі культурна-асьветніцкага клюбу «Спадчына». А ў кастрычніку 1994 г. у Менску на паліцах кніжных крамаў зьявілася перавыдадзеная кніга «Дзейнасць Кастуся Мерляка на эміграцыі». Як і ўпершы раз яна стала бібліяграфічнай рэдкасьцю. Дасьледчыкі гісторыі беларускай эміграцыі, прафэсійныя крытыкі адразу зьвярнулі ўвагу на каштоўнасьць гэтага вельмі патрэбнага нашаму грамадзтву твора. Але яго поўнае вывучэньне наперадзе. Сёньня мы прапаноўваем чытачам часопіса «Полацк» чарговы водгук на кнігу Кастуся Мерляка «Дзейнасць Кастуся Мерляка на эміграцыі».

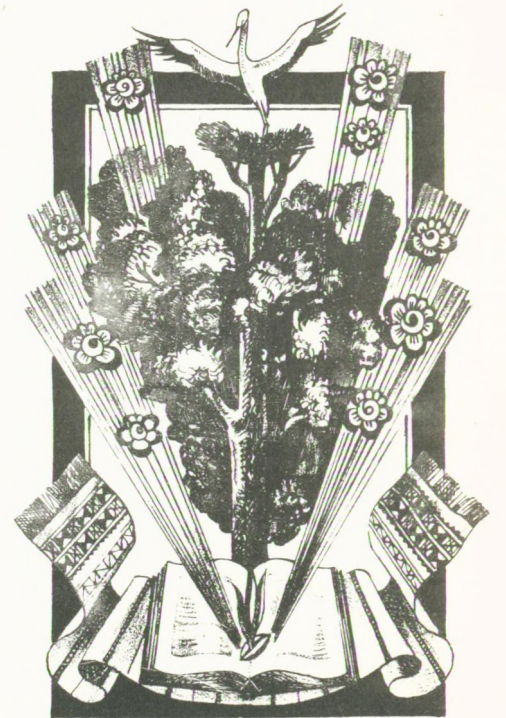
На пытаньне навагодняй анкеты штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» (ЛіМ 1995, №2) ці была кніга, якая зрабіла найбольшае ўражаньне на яго Уладзімір Гніламёдаў сказаў:

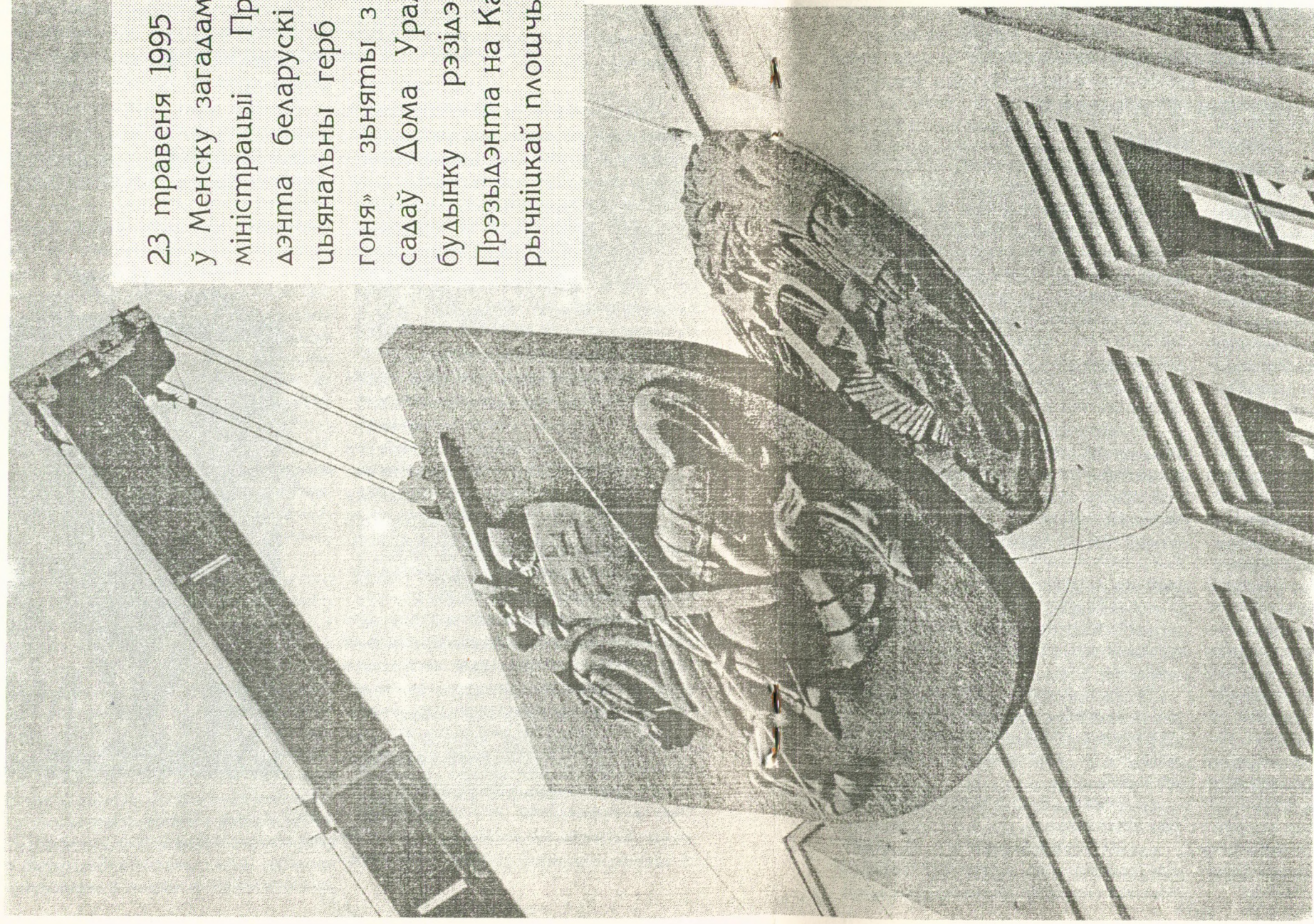
—Такая кніга была. Восеньню трапіў у рукі тоўсты том К.Мерляка «дзейнасць Кастуся Мерляка на эміграцыі». «Праца-успамін» — як вызначае жанр гэтага твору аўтар. Своеасаблівая аўтабіяграфія, справаздача аб пражытым, кніга зрабіла на мяне моцнае ўражаньне і як першая сур'ёзная гісторыя беларускай паваяеннай эміграцыі 1945-1990 гг. (прынамсі, многіх яе аспектаў), напісаная дасьведчаным чалавекам, удзельнікам тых падзеяў, і маштабам асобы самога аўтара, які адначасова зьяўляецца і героем гэтай «працы-ўспамінаў». Зь яе я ўпершыню даведаўся пра многія моманты ў блуканьнях беларускай ідэі на эміграцыі, палітыку т.зв. «непрадрашэнства», у канфлікты ў асяродзьдзі яе дзеячоў, нават пра асобныя аспекты дзейнасці вядомага савецкага разьведчыка К.Філібі.

Што-ж тычыцца асобы аўтара, дык сёньня, гаворачы літаратуразнаўчай мовай, такі тып чалавека, як Кастусь Мерляк, упаўне прэтэндуе на культурнага героя сучаснай нашай літаратуры. Скажу без значнага перабольшаньня: яго ініцыятыўная і прадуманая дзейнасць, арыентаваная на карысьць грамадзтва, яго сацыяльную і нацыянальную арганізацыю, змаганьне з дэструктыўнымі сіламі, што пера-

шкаджаюць людзям жыць сваім жыццём, — сьведчыць пра не абы-якія духоўныя магчымасьці нацыянальнага характару беларуса, пра трывушчасць яго прыродных, «базавых» сілаў, урэшце пра яго дзяржаўную дбаласьць і розум.

Цікавая мова. Запомніліся словы: палагодзіць, талераваць, прысабечыць, якія ў нас пакуль што не ўжываюцца. Шкада. Добрыя, дакладныя словы.

23 травеня 1995 году ў Менску загадам адміністрацыі Прэзыдэнта беларускі нацыянальны герб «Пагоня» зняты з фасадаў Дома Ураду і будынку рэзідэнцыі Прэзыдэнта на Кастрычніцкай плошчы.

Вечная ганьба ды вечны сорам зрадніку «Прэзыдэнту» Лукашэнку!

Мо яны, Беларусь панясьліся
За тваімі дзяцьмі ў здагон
Што забыліцябе, адракліся,
Прадалі й аддалі ў палон...

Усё-ж лятуць і лятуць тыя коні!

Калаж Машвевя Рэпкава - Смаршчка

РДНАЕ СЛОВА

З агню ды ў полымя

Міхась Кавыль

Зіма сорок трэцяга была такая-ж сьнежная і марозная, як і кожная беларуская зіма. І партызаны, і падпольшчыкі пазашываліся, як тхары, у норы, не забівалі, не ўзрывалі нікога і нічога ў Менску. Узрываць ім ня было чаго, хіба што толькі Опэрны Тэатр, але там нічога не ставілася, калябаранты і немцы там ня збіраліся. Не забітым заставаўся галоўны вораг народу — Прэзыдэнт Беларускай Цэнтральнай Рады, але да яго дабрацца было цяжка, бо ён і сам быў «вушлы» ды й ахову меў надзейную.

Ціхая суровая зіма змянілася сонечнай вясною. Зазелянелі дрэвы, кусты, трава. Дзень за днём набліжалася сьвята — дзень 25 Сакавіка. У прапагандовым аддзеле ніякай падрыхтоўкі да сьвята не назіралася. А вось БЦР і СБМ рыхтаваліся.

З раніцы 25 Сакавіка з усіх вуліцаў Менску на Пляц Волі пацягнуліся ланцужкі мянчан, пераважна моладзі. Сярод іх выдзяляліся прыгожай формай юнакі й юначкі Саюзу Беларускай Моладзі. Над галовамі луналі бел-чырвона-белыя сьцягі. Ігралі маршы аркестры Беларускай Краёвай Абароны. Пляц Волі, як возера Сьвіцязь, пераліваўся бела-чырвонымі колерамі, хваляваўся, гудзеў, шумеў. Жаўнеры Краёвай Абароны групаваліся пераважна каля двухпавярховага белага дому, што стаяў з правага боку Пляцу, калі заходзіць на пляц з былое Камсамольскай вуліцы. Там з балкону другога паверху меўся выступаць Прэзы-

дэнт БЦР прафэсар Радаслаў Астроўскі.

Язэп Лабач убачыў Анупрэйчыка. Ён, высокі, хванабэрысты, апрануты ў сіняватую нямецкую ўніформу, стаяў сярод нямецкай жандармерыі і нешта шпрэхаючы зь нейкім, бачна, немаленькім фюрэрам, стукаў чорнай тростачкай па блішчастых халявах ботаў. Улучыўшы момант, калі Анупрэйчык застаўся адзін, Язэп рашыў падыйсьці да яго і прывітацца з тым, каб даведацца нешта пра Клашу. Было яму страшнавата пытацца пра лёс партызанкі, але цікавасьць перамагла, і ён наблізіўся да Анупрэйчыка, зайшоў яму наперад, каб той забачыў яго і пазнаў. Стаяў Язэп, чакаў, што Анупрэйчык зачэпіць яго, спытае, можа, пра партызанаў, але Анупрэйчык углядаўся ў той бок, дзе меўся выступаць Прэзыдэнт Астроўскі. Захапіў Язэпа «телохранітель» Анупрэйчыка, здаравенны мардасты вярзіла:

—А табе што трэба?

—Ды мне трэба пагутарыць зь Мікалаем Хведаравічам па вельмі важнай справе, — адказаў Язэп.

Пачуўшы размову, Анупрэйчык павярнуўся да Язэпа, прыплюшчыў шэрыя вочы, стараючыся, бадай, прыпомніць, хто гэта хоча зь ім гутарыць. Язэп напамніў, сказаўшы:

—Штосьці да мяне ня прыходзяць лясныя «таварышы».

—І ня прыйдуць, — сказаў, як стрэліў Анупрэйчык. — Мы іх рашчыхвосьцілі ў пух

і прах. Цяпер, ты, калі не памыляюся, спадар Лабач, можаш спаць спакойна. І твая Аня.

—Дзякую Мікалай Хведаравіч ад шчырага сэрца за Аню, але яна не мая. Я маю, не, ня маю, а меў другую дзяўчыну, першае маё каханьне, не беларуску, а расіянку. Яна зараз — у Ваших руках.

Язэп падкрэсьліў слова «расіянку», бо ведаў ад Краўцова, што Анупрэйчык ня любіць беларусаў, хоць сам «тоже белорус». Ня любіць за тое, што яны спалілі ў час рэвалюцыі маёнтак яго бацькі.

Вудачка, закінутая з нажыўкай «расіянку» не захапілася за кволя струны душы Анупрэйчыка, бо гэтых струнаў у яго душы было вельмі мала. Язэп пачуў рэзкі, як піла, голас Анупрэйчыка:

—У нашых руках знаходзяцца і беларускі, і расіянкі... Як вялічаць тваю расіянку?

—Клаўдзія Пятроўна Пятрова

—На вялікі жаль, на гэты раз вызваліць тваю «Любовь» я не магу, бо яна ўжо знаходзіцца не ў маіх руках, а ў руках Бога.

«Ляўшпрэхер» на слупе затрашчаў, закашляў, а пасья ізноў пачаў скрыпец голас Анупрэйчыка:

—Тваю Клаўдзію загубіла дурная бабка Анята Крупнік. Яна хацела выкалупаць іржавымі відэльцамі бальшавіцкае стварэньне, ды атрымала Клаўдзію заражэньне крыві.

Язэп схіліў нізка голаў, а Анупрэйчык сказаў насмешліва «Царства нябеснае». І дадаў: «Заўтра я хачу цябе бачыць». Анупрэйчык стаў прабірацца бліжэй да Прэзыдэнта, а Язэп убачыў Майю. Яна была без «уласаўца», стаяла з кіраўнічкай Саюзу Беларускай Моладзі Абрамавай. Ён не пайшоў да Майі, бо чамусьці ня любіў знаёміцца з «шышкамі», а стаў прыслухоўвацца да прамовы Прэзыдэнта. Што ён казаў, разабраць нельга было, бо Прэзыдэнт знаходзіўся

на другім канцы пляцу Волі. Ляўшпрэхеры трашчалі, шыпелі, разабраць што да чаго ня было магчымасьці. Улавіў Язэп толькі пару словаў: «Няхай памятаюць немцы...» А што немцы мусілі памятаць, праглынулі недарэчныя талеркі, як ахрысьціў Язэп ляўшпрэхеры. Толькі як Астроўскі закончыў прамову Пляц Волі скаланула гучнае: «Жыве Беларусь!» Гэты кліч, бадай, пачулі і ў Старасельскай пушчы тыя, хто ўцалеў ад Анупрэйчыкавага «пуху і праху».

Крыху падбадзёраныя прамовай і клічам, мянчане сталі разыходзіцца. Язэп пайшоў па Камсамольскай. Яго дагнала Майя. Вясёлая, разумяная маладою крывею, яна раззлавала Язэп, які ўявіў, як той уласавец распараджаецца такім прыгожым стварэньнем. Майя паведаміла Язэпу, што Васіль і яе бацька пакінулі ўчора Менск.

—А як твой нарачоны лейтананцік? Таксама пакінуў цябе?

Майя ўзяла Язэпа пад руку, ўздыхнула цяжка, з крыўдай у голасе сказала:

—Ніякі ён мой не нарачоны, але пакінуў гэты сьвет. Пакінуў праз мяне, бо я яму адказала. Адказала пра цябе... Застрэліўся.

Доўга ішлі моўкна. Тады Язэп нарушыў маўчанку:

—А з кім ты сустракала Новы год?

—Дома, з бацькамі. На Новы год ён і застрэліўся ў нашым доме.

Ізноў ішлі, маўчалі. Калі падыйшлі да Язэпавай кватэры, ён спытаў:

—Можа зойдзем да мяне?

—Не, даражэнькі. Мама чакае. Адна яна турбуецца і за бацьку, і за мяне. Можа калі ўсё будзе добра, калі-небудзь забягу.

—Ня думаю, Маюнька, што ўсё добра будзе.

—Ды і я ня вельмі спадзяюся, але трэба супакойваць цябе хоць спадзевамі.

Разьвіталіся яны з гарачымі пацалун-

камі.

Назаўтра Язэп пайшоў у Смаленскае СД да Анупрэйчыка. Сядзеў ён за сталом на- супраць грознага начальніка і спавядаўся пра сваю любоў. Распавёў ад «А» да «Я», нічога ня ўтойваючы. Ня прызнаўся толькі, што бачыўся з Клашай у бабкі. Анупрэйчык паверыў Язэпу й адпусьціў.

Аня была дома. Яна крыху занядужыла, а таму, як казалі, не пайшла на мітынг на Пляц Волі. Чамусьці ўспомніла Якоба: «Штосьці Якоб не паказвае носа. Можа, пройдзем да яго ў казарму?»

Язэп ня стаў дапытвацца, чаму ні з таго, ні з сьго спатрэбіўся ёй Якоб, пайшоў. Калі наблізіліся да казармаў, што мясьціліся недалёка ад чыгункі, яны глядзелі на пры- шэльцаў рашчыненымі дзьвярыма і павы- біванымі вокнамі. Аня прайшла па калідоры аднаго бараку, затрымалася каля жалезнага шкафчыка, адчыніла. На палічцы ляжаў здохлы павук і некалькі прусакоў.

—Гэта мне на ўспамін ад Якоба, — горка ўсьміхнулася Аня.

Яны завярнуліся і пайшлі назад.

—А Якоб быў нядрэнны чалавек, — ска- заў Язэп. —Ён ніколі ня прыходзіў да цябе з парожнімі рукамі. А яшчэ ён, бадай, да- гадваўся, што Саша Лабовіч быў жyd, але толькі хітра ўсьміхаўся, слухаючы Са- шыны картавыя анекдоты пра жyдоў, а ня выдаў.

—Так, ён добры быў чалавек, але я ад яго нічога ня брала і яму нічога не давала. Вось толькі шклянку шампанскага ўзяла. Няхай яму дасьць Бог пабачыць сваю «ліб- хен».

—Я таксама жадаю яму пабачыць сваю Гілду ці Мілду, але штосьці ня выглядае на гэта.

—А чаму ты так думаеш?

—Я табе, Аня, скажу адзін сакрэт, але і

ты мне мусіш прызнацца...

—У чым?

—У забойстве шэфэ Беларускіх прафсаю- заў.

Аня ажно затрымалася ад пачутага, доўга глядзела Язэпу ў вочы, быццам хацела ўбачыць у яго вачах задуму, аддаць яе назад у СД ці пашкадаваць. Язэп, як быццам прачытаў у паглядзе Ані гэтую думку, і, сказаў:

—Ня бойся прызнавацца, я ня зь ведам- ства Анупрэйчыка.

Аня яшчэ крыху памаўчала, але пазьней прызналася.

—Я ня думала яго забіваць, але мяне прымусілі.

—Косьця Фарнэль?

—Ды не. Косьцік і сам не адмовіўся-б, каб яму прапанавалі. Ён ня любіў шэфэ. Мяне прымусіла Маня, сястра Яраслава.

—Я так і думаў. Дурная гераіня. Шукала галава гуза і знайшла.

—Што знайшла?

—Кулю ў

лоб, альбо вярхоўку. Няма Мані.

—А ты ведаеш, Язэп, ці не яна выдала мяне?

—Не. Аня. Каб яна выдала, я цябе ўра- таваць ня змог-бы. Я думаю, што набрахаў на цябе Калядка. Набрахаў ён то набрахаў, але канкрэтных фактаў ня даў, бо ня меў Анупрэйчык, як бачна, не адпраўляе абы за што ў зямельны аддзел.

—Можа і так. Табе я ўжо дзякавала за ратунак, але яшчэ раз шчыра дзякую. Я гэтага ніколі не забуду. А цяпер раскажы свой сакрэт.

—За мой сакрэт я галавою не заплачу, хоць-бы ты мяне і выдала.

—Зараз-жа пабягу выдаваць,—зась- мяялася Аня.

—Я не баюся. Заплаціць галавою мой

стрыечны брат Віктар, калі даведаюцца нем- цы, Віктар мае кароткахвалевы радыё- прыёмнік, слухае Маскву. Ня так даўно я наведваў, яго і ён сказаў, што арміі групоўкі Цэнтр у колькасці каля мільёна жаўнераў, дзевяці з паловай тысячаў гарматаў і мі- намётаў, 1300 самалётаў, адступаюць, адбі- ваючыся і нясуць вялікія страты, у на- прамку Менска. Хаця савецкае ТАСС шмат брэша, але бачна па паводзінах немцаў, што ім прыпякае, іх ліхаманіць. Не здарма-ж яны дазволілі Прэзыдэнту БЦР Астроўскаму склікаць Кангрэс.

—А што ён дасьць беларусам гэты Кангрэс?

—У сучасны момант дасьць тое, што дае Краёвая Абарона. Нават меней чым Краёвая Абарона. Там хоць хлопцы бараняць вёскі ад лясных бандытаў.

—Ну, я-б не сказала, што яны бандыты.

Ня ўсе вядома, але шмат сярод іх галава- рэзаў, якія грабяць вёскі, непакорных за- біваюць. Альбо заб'юць немца, а труп пры- цягнуць у непакорную вёску, а немцы тады помсьцяць нявінным людзям. Але я адхі- ліўся. Кангрэс ня зможа стрымаць рукі мардэрцаў: як чырвоных, так і карычневых. Але хоць пакажа і тым і другім акупантам, што беларусы хочуць «людзьмі звацца».

—А калі той Кангрэс адбудзецца?

—Калі не памыляюся, ўжо хутка. Здаец- ца, 27 чэрвеня.

—Ты, вядома, будзеш там.

—Буду, а ты?

—Ня цікаўлюся я палітыкай. Адзін раз ужо пацікавілася і...

—Ведаю, пра што ты ўспомніла. Ня думаю, што тэатр ізноў узарвуць.

—Усё можа быць. Але няхай усё будзе добра.

Дайшлі яны дадому і ўжо там, ня маючы што рабіць, пералівалі з пустога ў парожняе.

Аня на працу не хадзіла, бо Беларускія прафсаюзы зачыніліся. Аня прадавалася на таўкучцы сахарын. Шэф прафсаюза ў прысабечыў два вялікія яшчыкі сахарыну з азнакай «фюр вермахт» і папрасіў Аню, каб яна прыхавла, пакуль ён спатрэбіцца яму. Не спатрэбіўся, але Аня мела кусок хлеба. Крыху дапамагаў ёй Язэп. Не прадуктамі, а маркамі. На таўкучцы, што была на рагу Нямігі і Карла Лібкнехта можна было купіць усё, што душа жадае. Аня, як і раені, часта бегла да братоў і сёстраў. Братоў так і не паклікалі пад «ружжэ», бо зброі немцы не давалі: баяліся Беларускай Краёвай Абароны. Гэта было сьмешна, але ў страху вялікія вочы. Нямецкія шышкі Шрэтар і Сівіца зашухукаліся паміж сабою, калі Радаслаў Астроўскі на Другім Кан- грэсе, які адбыўся 27 чэрвеня 1944 году, не пабаяўся абвінаваціць немцаў у блізарукай палітыцы, ў недапушчальных адносінах да акупаванай Беларусі. Язэп сядзеў на Кан- грэсе, слухаў праўдзівыя словы Астроў- скага і пляскаў, як і больш за тысячу пры- сутных дэлегатаў,—пляскаў сьмеласьці чалавека, аддадзенага справе Беларускага народу. Ён напамніў немцам, каб не за- бывалі, што «...мы заяўляем вуснамі дэле- гатаў Другога Кангрэсу аб разрыве адносін з Масваю навечна. І робім гэта не тады, калі нямецкія арміі штурмавалі Сталінград, а ў час, калі Армія Паўлюса склала зброю. Мы зброю не пакладзём, аж пакуль Беларусь ня стане вольнай і незалежнай».

А ў гэты дзень, 27 чэрвеня, танкавы корпус М.Ф. Панава і група І. А. Пліява загналі ў два катлы 40 000 немцаў у Баб- руйск. Апэрацыя «Баграціён», якая пачалася 23 чэрвеня працягвалася.

На другі дзень пасля Кангрэсу прыйшоў Краўцоў і сказаў прапагандыстам, каб скла- далі ў валіскі манаткі і рыхтаваліся «пад-

мазваць пяткі».

Другога ліпеня да Язэпа прыйшоў Віктар. Прыйшоў разьвітацца. Сам ён ня лічыў сябе калябарантам, уцякаць ня зьбіраўся. На пытаньне Язэпа, калі ён будзе ад'язджаць, Віктар стаў пыкаць, мыкаць, аж, нарэшце, дадумаўся:

—Я яшчэ не гатовы. У мяне-ж ведаеш, сям'я.

Язэп падумаў:

—У цябе ў галаве птушкі гняздо зьвілі, але сказаў: —Справа твая, Віктар, але ты рызыкуеш галавой.

—Ну, я-ж кажу. Табе лягчэй зьбірацца: чамаданчык у рукі і гайдна. А мне...

Ён выняў і кішэні грошы і сунуў руку Язэпу.

—Вазьмі, у Нямецчыне разьлічымся.

Язэп узяў і сказаў брату пачакаць: ён сходзіць дастаць гаручага.

Каля жалезнай дарогі, недалёка ад вакзалу, жыла другая бабка, самагоншчыца Альжбета. Пазнаёміла Язэпа з бабкай Альжбэтай Майя. Пасья арышту бабкі Анюты Язэп наведваўся да яе. Жыла яна далекавата, трэба было ісьці паўз чыгунку. У бабкі Альжбеты Язэп крыху затрымаўся, бо бабкі ня было дома. Дзгачаўшыся яе, Язэп «узброіўся» бутрэлькай гаручага і стаў карапкацца на насып. Раптам пабачыў мужчынаў, якія размахвалі кувалдамі. Далекавата, у канцы шэрай шарэнгі стаяў з другога боку чыгункі немец. Ён штосьці балабоніў з другім немцам, які стаяў з другога боку чагункі.

Язэп пасьпяшыў, каб незаўважаным прашмыгнуць цераз насып, але мусіў затырмачца: убачыў недалёка ад сябе Мікалая Арочка.

—Мікалай, —паклікаў Язэп прыцішаным гласам.

Той пачуў, убачыў Язэпа і хуценька

падбег да яг.

—Чаго ты тут? —спытаў Язэп, але ня стаў чакаць адказу, бо ўбачыў, што да іх набліжаецца немец. Язэп сунуў Мікалю бутэльку і сказаў:

—Сёньня каб уцёк, бо немцы будуць адступаць і вас усіх пастараліюць. Баі ўжо ідуць каля Менску. Я заўтра зматваюся.

Немец наблізіўся, Язэп ня стаў уцякаць.

—Аўсвай! —спытаў немец.

Язэп паказаў спраўку зь месца працы. Немец прачытаў яе, аддаў назад спраўку і крыкнуў: «Гераўс!» Язэп завярнуўся і пабег да Віктара. Дома Віктара ён не застаў, таму павярнуў да хаты. Ані ня было дома таксама. Язэп наліў «гаручае» ў шклянку і пачаў піць яе як ваду.

Другі гвардзейскі танкавы корпус Бурдзейнага уварваўся на Камароўку, а Язэп ляжаў каля стала на падлозе, раскінуўшы ногі, як баран. Сьнілася яму Клашка. Быццам-бы бяжыць яна па беразе рэчкі Усуры, а за ёю паласаты усурыйскі тыгр. Вось-вось схопіць яе за белую, як снег кашулю. Клаша крычыць: «Ратуй, Язэп, ратуй!» Кінуўся Язэп ратаваць Клашу, але тыгар ужо прыдушыў яе і кінуўся на яго. Бяжыць Язэп па беразе Усуры, задыхаецца, а тыгар дагнаў яго і лапай за плячо як тузана. Прахапіўся Язэп у халодным поце, чуе спалоханы глос Ані: «Язэп, ты яшчэ сьпіш? Нашыя ўжо ў Менску». Гэтыя словы Ані выгналі із галавы Язэпа і Клашу, і тыгра. Язэп заснуў апрануты і ў туфлях. Схапіў ён чамаданчык, які падрыхтаў загадзя, цмокнуў Аню ў скронь і пашыбаваў, як толькі мог, на станцыю. Дабег на станцыю, убачыў цягнік. У апошнім вагоне, у тамбуры стаяла Майя і, забачыўшы Язэпа, стала гукіць: «Хутчэй, хутчэй!». Цягнік стаў рухацца. Язэп усьпеў ухапіцца за трымалкі паабাপал дзьвярэй і ўскочыў на прыступкі.

Гэта быў апошні цягнік, які ішоў у Баранавічы.

Эпілёг

Язэп Лабач жыве ў невялічкім гарадку недалёка ад Нью Ёрку. Там-жа жыве і Мікалай Арочка.

Сымон Юр'явіч Краўцоў жыве ў Аўстраліі.

Віктара Лабача расстралялі ў 1944 г. сьмершаўцы.

Аляксея Новіка расстраляла Смаленскае СД.

Кляша Пятрова, калі верыць Анупрэйчыку, памерла ад заражэньня крыві.

Мяня Вярбіцкая —загінула.

Ліза Гулько —загінула.

Майю Кротава ў 1945 г. звалцілі і па-весілі ў г.Дэсаў (Нямецчына) «голікаўцы».

Валянтын Арлоў у 1947 г. «поехаў на Родину».

Яраслаў Вярбіцкі прыслаў мне ліст, у якім піша: «Вместе шли мы до Берлина».

Пра лёс рэшты герояў ня ведаю.

4 кастрычніка 1992 г.

«Анжэно спадаў»

Міхаіл Кабонь!

*З велькай увагаю тагачасна
твэрот. Гэта пэсірк на падзеі, якога
ў нас тут няма. Лічу, што асаблівай
кнігай будзьме зьява.
Надаю Вам здарэньня і посьпеху.
Хай з Вамі будзе Бог!*

Міхась Белавус!

*11 ліпеня, 95
Менск*

«Сніцца вецер 3-над Нёмана, Лані...»

Алесь Марціновіч

У «Лістках каляндара» Максіма Танка лёгка адшукаць надпіс, датаваны 28 травеня 1936 г.: «У рэдакцыі «Калосьсе» Я. Шутовіч паказаў мне некалькі вершаў А.Бярозкі. Мне здаецца зь яго вырас бы цікавы і сур'ёзны паэт, калі-б мог вызваліцца з-пад апекі сваіх духоўных айцоў».

А.Бярозка—досыць вядомы на той час паэт Анатоль Бярозка. Ён належыў да той кагорты нацыянальна-свядомай моладзі, якая выступала супраць паланізацыі, прымала актыўны ўдзел у грамадскім жыцці.

Сапраўднае прозьвішча А.Бярозкі—Мацьвей Рэпкаў-Смаршчок. Нарадзіўся ён 19 лютага 1915 г. ў вёсцы Падлесьсе. Колісь гэта была Ляхавіцкая воласьць Слуцкага павету, а цяпер Ляхавіцкі раён.

Як ні даводзілася цяжка, але бацькі змаглі даць сыну добрую адукацыю. Пры тым для свайго часу вельмі прыстойную. Закончыўшы толькі чатыры клясы ў Падлесьсі, Мацьвей працягваў вучобу ў Ляхавіцкай школе, а затым у Баранавіцкай гімназіі. А паколькі зацікавіўся мэдыцынай, вырашыў прысьвяціць сябе лекарскай справе, паступіў на мэдыцынскі факультэт Віленскага ўнівэрсытэту. Атрымаўшы вышэйшую адукацыю, застаўся асістэнтам прафэсара на кафедрах фізіялёгіі.

Нават цяжка пэўна сказаць, да чаго ў той час больш гарнулася яго душа. Да мэдыцыны, якая, як пазьней высветліцца, стане справай усяго жыцця, ці ўсё-ж да паэзіі. Відаць, пакуль знаходзілася ў душы месца і таму, і другому.

Аднак нельга сказаць, каб паэзія Маць-

вею давалася лёгка. Несумненна, талент ён меў і задаткі яго былі немалыя. Аднак паўставала і па сутнасьці традыцыйнае пытаньне: талент, што з табой рабіць? Лягчэй пайсьці шляхам ужо вядомага, знаходзячы ў асэнсаваньні яго нейкія новыя матывы, павароты. І куды цяжэй выбраць уласную сыяжынку, пазбавіўшыся ўяўнай лёгкасьці і ступіўшы на літаратурны цалік. Мацьвей спачатку спыніўся на першым шляху. Магчыма яму падавалася, што арыентацыя на тых, хто дасягнуў пэўнага посьпеху, і самому прынясе толькі карысьць?

Адным зь любіміўшых паэтаў Анатоля Бярозкі быў Язэп Пушча. Творчасьць гэтага паэта захапляла ня толькі яго. Цэлае пакаленьне моладзі Заходняй Беларусі вырасла пад узьдзеяннем ягонай паэзіі.

Ня трэба забываць, што кнігі, якія выходзілі ў колішняй Савецкай Беларусі, у тагачасную Заходнюю Беларусь траплялі не часта, пры тым вельмі нерэгулярна. А часопісы «Зарніца», «Калосьсе», «Шлях моладзі», газета «Крыніца» і іншыя выданьні, у якіх пачаў друкавацца А. Бярозка, мелі куды большага чытача, а да ўсяго не надта «адукаванага» ў паэзіі. Вершы, што лёгка запаміналіся, становіліся тым духоўным каталізатарам, які дазваляў пазбавіцца непэўнасьці «тутэйшаства», адчуць сябе нацыяй, у якой ёсьць і можа быць свая літаратура. А маладыя парасткі яе не ўдасца нікому заглушыць, у тым ліку і розным асімілятарам, якія змагаліся супраць усяго беларускага. Ня дзіўна, што пазьней менавіта гэтым вершам «Вядучы матыў» Я.

Пушчы Анатоль Бярозка адкрые свой зборнік «Адзінаццаць вершаў».

Эх, вёска...

Верасьнёвая прозалаць-кроў.

Ну, чаго-ж так зайшліся цымбалы?

Ці не высеяць хочучь мінулага боль.

Палыном, што ў сэрцы запала?

Завяршэньне-ж твора Я.Пушчы ўспрыма-лася і сапраўды тым «вядучым матывам».

Дык мае залатыя цымбалы—

Высвайце балючыя зыкі!

Не ўзыйсьці ім у новую весну.

Гэтак грае апошні музыка

Ля вясковых паломаных вёснiц.

Бяручы ў сваю прадмову да зборніку словы Пушчы пра «апошняга музыку» А. Бярозка тым самым браў на сабе смеласьць пачынаць пісаць па сутнасьці з «чыстага аркуша». Інакш кажучы, у яго хапала рашучасьці і ўпэўненасьці як-бы адасабляцца ад напісанага папярэднікамі, не прымаць яго пад увагу, а калі чаму і вучыцца дык толькі ў паэтаў, не на многа старэйшых за сябе. У нейкай ступені давала знаць тое, што пазьней сфарміравалася ў лёзунг: «са старымі — у рожкі!»

Ды не толькі гэта дамінавала ў тагачасным жыцці А.Бярозкі. Не займаць яму было й адраджэнцкай дзейнасьці. А як шмат ён рабіў у гэтым кірунку, добра бачна з успамінаў даўняга сябра А. Бярозкі, цяпер вядомага грамадзкага дзеяча ў беларускім замежжы Антона Шукелойца, які меў шчасьце жыць разам зь ім у маладыя гады ў невялікім пакойчыку аднаго з дамоў у Вільні: «У гэтым пакоі Бярозка пасьля лекцыяў і працы (асістэнт прафэсара на кафедры фізіялёгіі Віленскага ўнівэрсытэту) рэда-

гаваў часопіс «Шляхам моладзі», бо фактычны рэдактар Язэп Найдзюк выконваў адміністрацыйную работу. Сюды-ж прыносіў Бярозка на разгляд і перапрацоўку матэрыялы з часопіса «Калосьсе», сябрам рэдаклегіі якога ён быў. Тут ноччу ён пісаў свае вершы. У гэтым жа пакоі выдаваўся і рукапісны, гумарыстычны часопіс «3-за плоту», у выпуску якога прымалі ўдзел Анатоль Бярозка як рэдактар, Ян Жэдзік, які тэхнічна афармляў часопіс і я» (Антон Шукелойца. «Некалькі штрыхоў да партрэта А. Бярозкі», «Полацак» № (3), 1993.

Пра часопісы «Шлях моладзі» і «Калосьсе» ў друку пісалася неаднойчы. Што да рукапіснага гумарыстычнага «3-за плоту», то выйшла ўсяго тры нумары. Яны ў свой час захоўваліся ў Вільні ў знакамітым музэі Івана Луцкевіча. Тым самым можна сказаць, што А.Бярозка меў дачыненне да беларускай нацыянальнай журналістыкі, акрамя таго зьяўляўся адным з тых, хто надаваў немалое значэньне гумарыстычным (ды, відаць, і сатырычным) жанрам.

Падобная актыўная дзейнасьць маладога навукоўца, не сказаць, каб радала акупайныя польскія ўлады. Ды ўжо ішоў 1939 г, ім было зусім не да таго, каб надта пільна назіраць за справай свайго жыцця. Інакш павялі сябе савецкія ўлады, калі адбылося ўзьяднаньне Беларусі. На шчасьце, А. Бярозка своечасова даведаўся, што ім цікавіцца НКУС*.

* У часопісе «3-за плоту» незадоўга перад «вызваленьнем» Заходняе Беларусі зьявілася рэзкая сатыра на Сталіна: «О Бацька ўсіх народаў добры, справядлівы».

— За гэтую сатыру, — як казаў упаўнаважаны НКВД, што дапытваў А. Бярозку, — Бярозку трэба «изловиць и повесить». На

Анатоль Бярозка палічыў за лепшае пакінуць Вільню. Пераехаў у Івацэвічы, уладкаваўся лекарам на Брэст-Літоўскай чыгунцы. Працаваў і ў Пінску, а калі пачалася вайна быў доктарам у Баранавіцкім шпіталі, а некаторы час кіраваў і аддзелам заразных хваробаў (тыфус). Пазней падаўся на Захад, у Познань меў блізкіх сваякоў. Але не пашанцавала, трапіў у рукі гестапа. Давялося зьведаць жахі фашыскага канцлягера Найдгаўзен.

Калі-ж, цудам уцалеўшы, вызваліўся, не сьпяшаўся з гітлераўскага канцлягера у «родны» сталінскі, застаўся ў Нямеччыне. Затым паўтарыў лёс тысяч беларускіх вы-

шчасьце, упаўнаважаны не здагадаўся, што ён гаворыць з самім паэтам. Таму А. Бярозка сказаў яму, што ён пра рэдактара часопіса «3-за плоту» нічога ня ведае. Добры-жа сябра Бярозкі Усевалад Кароль сказаў упаўнаважанаму, што Бярозка быў забіты на Антокалі, у пачатку вайны (верасень 1939 г.). Як відаць, той паверыў ды гэтак і запісаў у сваім пратаколе. Так і загінуў паэт Анатоль Бярозка, застаўся малады лекар Мацьвей Смаршчок. А Бярозка пахаваны ў Курапатах, бо ён ня мог «падхалімаць быць, крывіцца, ды ў хмары ўрэзвацца чырвоным буслам» (Я. Пушча). Анатоль Бярозка ня мог, як ягоны добры знаёмы М. Танк, пісаць пра Сталіна: «Маяком нам было тваё гордае імя». Ён загінуў, каб выратавацца ад сапраўднай сьмерці. Мацьвей Смаршчок застаўся на векі ўдзячны Усеваладу Каралю за ягонае пасьведчаньне аб сьмерці. На жаль, добры сябра паэта, які застаўся ў БССР, сам загінуў ад рукі НКВДыстаў. Пасьля вайны ён апынуўся ў Сталінскім канцлягерах (за тое, што трапіў у нямецкі палон) і памёр незадоўга пасьля адбываньня 10 гадоў зьняволеньня. — Рэд.

гнаньнікаў, хто не па ўласнаму жаданьню апынуўся на чужыне — пераехаў у ЗША. Толькі пазней Анатоль Бярозка даведаўся, што ягоная маці была ўжо ў «бальшавіцкім» канцлягерах, дзе яе і замучылі амаль да сьмерці. У ЗША ён працаваў да выхаду на пэнсію па асноўнай сваёй спецыяльнасьці. За высокі прафэсіяналізм карыстаўся заслужаным аўтарытэтам. Сьведчаньне гэтаму хоць бы тое, што адзін з дамоў пэнснераў у штаце Мінесота носіць імя Мацьвея Рэпкава-Смаршчка.

А паколькі хапала штодзённых клопатаў, зьвязаных зь медыцынскай практыкай, то было зусім не да паэзіі. Толькі ў 1989 г., выбраўшы лепшыя са сваіх твораў і дадаўшы некаторыя новыя, вырашыў за свой кошт выдаць кніжку. Так і пабачыў сьвет унікальны зборнік «Адзінаццаць вершаў». У кніжцы творы надрукаваны ня толькі ў арыгінале, але паралельна ў аўтарскім перакладзе на ангельскую мову. Адкрываецца яна ўжо вядомым «Вядучым матывам» Я. Пушчы. Далей ідуць вершы, якія дазваляюць адчуць, наколькі самабытным паэтам мог бы стаць А. Бярозка, калі-б меў куды больш спрыяльных умоваў для творчай працы.

Талент настойліва шукаў уласную сьцяжынку, працярабляў сабе дарогу, прабіраючыся праз вядомы матывы, якія беручы ў палон, трымалі вельмі моцна і не хацелі адпусьціць ад сябе. Каб у гэтым пераканацца дастаткова параўнаць некалькі найбольш характэрных для А. Бярозкі твораў. Безумоўна, з тых, якія ён палічыў патрэбнымі праз столькі гадоў вынесці на чытацкі суд, каб не проста вярнуцца ў гады маладосьці, найперш мастакоўскай, якая для яго і стала па сутнасьці вечнай, а каб нагадаць, — ужо новаму пакаленьню, і ня толькі ўнукам сваім, а і праўнукам, што беларуская літаратура значна багацейшая

на імёны, чым думаюць яны. Для прыкладу вершы «Ноч каля буды» і «Тысячай воч палымых...» У абодвух блізкія матывы. Ноч, цемра, а гэта нараджае ў душы лірычнага героя адпаведныя думкі.

Умурзаны месяц выпаўз на мутнае неба,
Плюнаў з агідай на хмары анемічным,
жоўтым сьвятлом.
Сёньня месяц у поўні,
ён сёньня на небе тыранам
самаўладным...
Ён зоры топча — круглы,
жоўты і горды.

Пэўна, што мова тут ідзе не пра месяц, а пра тыя варожыя сілы, якія прыгнэталі наш народ: польскія — панскія ды расейска-бальшавіцкія. Пра месяц можна было пісаць у Польшчы, але пра ўладу — цензура не прпусьціла-б. Таму прыходзілася прыбегчы да алегорыяў.

У другім вершы, як мне падаецца, малюнак куды больш пераканальны, таму што сама ноч, цемра перасталі існаваць як бы ізалявана, за імі паўстае сама безрадаснасьць, бесперспэктывнасьць людскога жыцьця і ў першую чаргу сялянскага існаваньня:

Тысячай ноч палымых неба ўпілося ў барозны,
ў ціхіх хаты... ў жорсткія рыкі...
і ў чорны іх хлеб, і ў соль.
Шэрыя хаты, цвёрдыя рукі — маўклівы і грозны:
Гэтак ціха маўчаць умее толькі магутны боль.

І адначасова спадзяваньне на лепшае. Тое спадзяваньне, што прыйдзе праз усьведамленьне, што «магутны боль» маўчыць да пары да часу, а прыйдзе пара і ён аба-

вязкова дасьць аб сабе знаць. І тады адбудзецца важны сацыяльны зрух, тады народ усвядоміць, нарэшце, што ён народ, а далей трываць не тое што немагчыма, а і недаравальна злачынна. Дзеля ўласнага лёсу. Дзеля лёсу дзяцей. Дзеля ягонай будучыні. Дзеля свабоды і незалежнасьці Беларусі.

Тым ня менш А. Бярозка ня толькі паэт, схільны да бунтарных матываў. Ён да ўсяго і лірык — чуйны, уважлівы да найтанчэйшых праяўленьняў чалавечай душы. Асабліва, калі перадае пяшчоты пачуцьцяў, якія не заўсёды, могуць належным чынам праявіцца, паколькі той чалавек, на каго яны скіраваны, не гатовы (а можа і не можа) на ўзаемнасьць адказаць узаемнасьцю, на давер — даверам, на каханьне — каханьнем. А ў выніку ў душы разлад, а ў выніку — пакуты, якія так зразумелы кожнаму, хто ўмее кахаць і кахае па-сапраўднаму:

Сягоньня патухла тваё агно...
Ціхі вечар ізноў, як учора:
Але сёньня патухла тваё акно...

Гэтаксама неба начное глыбока,
Гэтаксама іскрацца воды ў месячным зьзяньні
і нязменна хвалі цалуюць пясок...

Толькі ўсё гэта страчвае для лірычнага героя сваё звычайнае ўспрыманьне... А ўсё з-за таго, што на вялізнай, агромністай планеце патухла адно-адзінае акно. Верш так і просіцца, каб стаць песьняй. І, думаецца, абавязкова стане, як сталі песьнямі ўжо некаторыя вершы А. Бярозкі. Ці не найбольш вядомая зь іх «Жураўлі лятуць», а гэта верш «Адлёт жураўлёў», пакладзены на музыку Зьміцеру Яўтуховічам. Жыцьцё песьні даў вядомы ансамбль «Сябры» пад кіраўніцтвам Анатоля Ярмоленкі:

Верасьнёвае сонца гуляе
І лятуць, а над імі, зь нямою малітваю,
Засынаюць палі ў адзіноце...
А іх крыльлі, сінью залітыя,
Верасьнёвае сонца залоціць.

Песьняй стаў і верш А. Бярозкі «Эпілог», музыку да якога напісала Г.Смоляк. Вядома й яшчэ адна песьня, звязаная зь імем гэтага паэта — «Асеньняе лісьцё». Верш перакладзены А. Бярозкам з ангельскай мовы, а песьню цудоўна выконвае знакаміты Данчык.

Як і многіх зь яго пакаленьня, А. Бярозку не адпускае ад сябе мінулая вайна. Яна прыходзіць ня толькі згадкамі аб перажытым і адгукаецца нязгасным болем аб незваротнасьці страт. І не ў адны сны ўрываецца пастаянна. Ваеннаму ліхалецьцю ў А. Бярозкі ёсьць і ўласны рахунак. У 1943 г. пры абароне горада Мурманска загінуў яго адзіны брат. Сталася так, што пра страту блізкага чалавека ён даведаўся са спазьненнем. Адразу-ж захацелася выказаць тое, што было на душы, вершаванымі радкамі. І са здзіўленьнем адчуў наколькі няпроста яны даюцца. Зразумеў тады: патрэбен час, каб па-сапраўднаму глыбока ўсё ня толькі асэнсаваць, а і пераасэнсаваць. Толькі ў такім разе ўдасца, адштурхнуўшыся ад асабістага гора, перадаць і больш тысяч іншых людзей. І тых, хто страціў блізкіх на вайне, і тых, хто вымушаны быў пакінуць Радзіму, не спадзеючыся калі-небудзь зноў спаткацца зь ёю.

Недапісаны верш быў адкладзены ў бок і не адно дзесяцігодзьдзе чакаў свайго часу.

Да старога рукапісу А. Бярозка вярнуўся толькі ў 1988 г., калі сам апынуўся, як кажуць, на мяжы сьмерці. Перанёс вельмі цяжкую апэрацыю на сэрцы, на ўратаваньне заставіўся вельмі малы шанец. Зразумеў —

якраз у гэты момант і неабходна вярнуцца да вершу «Эпітаф», прысьвечаны брату. Радкі зь беларускай народнай песьні, узятых эпіграфам, нагадалі, што ў аснову твору і пакладзена аўтарам ці не самая балючая старонка зь яго асабістага лёсу:

Бяжы, коню, дарогаю,
бяжы, коню, шырокаю —
к майму сялу, к майму двару,
к вароцікам цісовенькім.
Выйдзе цябе сустрэці
сястра мая й стара маці...

Не кажы, коню, што ўбій ляжу.

А далей... Далей прасочваўся лёс таго, хто знайшоў свой вечны спацын далёка ад роднай зямлі:

«Я з дарогаў далёкіх а горкіх аніколі к табе не вярнуся, // дарагая матуля-зямля, // У чужым, няведаным полі мае касьці збуцьвеюць. // Не аплача мяне Яраслаўна ў Падлесьсі, родным сяле».

А між радкоў прачытваецца й іншы лёс — лёс самога паэта, які таксама вымушаны быў канстатаваць: «аніколі к табе не вярнуся, дарагая матуля-зямля». І гэта, несумненна, і пра самога сябе гаварыў А. Бярозка:

Пад чужым, глухім дзірваном,
што берам ляжа на грудзі,
сніцца будзе мне вецер той сьвежы
з-над Нёмана, Лані —
і адна толькі скарга ў мне —
што мяне там ня будзе,
калі ў новую весну ты сустрэнеш свае
сьвітаньне.

«Эпітаф» ў зборнік «Адзінаццаць вершаў» не ўвайшоў, упершыню ён быў апу-

блікаваны, дзякуючы А. Беламу, ў штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва» (1994, №28, 15 ліпеня). Па праўдзе кажучы, гэты, здавалася-б, таксама ў нечым традыцыйны твор дазволіў зірнуць на А. Бярозку больш пільна. Хоць і напісана ім ня шмат, ён усё ж Паэт. І меў рацыю М. Танк, калі сьведчыў,

што «зь яго вырас бы цікавы і сур'ёзны паэт...» На жаль, станаўленьню А. Бярозкі як творцы, яркай мастакоўскай індывідуальнасьці ва многім перашкодзіў лёс, які ставіўся да яго, як да пасынка. Але тое, што напісана А. Бярозкам, ня лішне ведаць нам сёньня.

45 Анатолий Крывенка. Портрет Анатолия Бярозки.

То ня дудка мая (Жаўнерская)

Муз. апрацоўка Міколы Равенскага
факсімільнае выданьне

То ня дудка мая.
Не жалейка мая.
Гэта стрэльба мая, трохлінейка.
Гэта стрэльба мая, трохлінейка.

То ня дудка мая
(жаўнерская)

До ня ду-
а таго
ит.

Не жале-
ка -
а таго
до ма-
я

трахліней-
ка
а таго
а таго
а таго

мо

qui naq m a p a m a m a

Fine.

ПАМ'ЯЦЬ ЗЯМІ

Галінка ясьміну ад Ларысы Геніюш (Да 80-годзьдзя беларускай паэткі)

Сьвятлана Белая

Калісьці мы йшлі, ля вакна
Куст гольлі зьлёны раскінуў.
Сьмяялася цудна да нас
Галінка бляднага ясьміну

Сягодня развеяны сьнег
Ляціць як пялёстак ясьміну.
Што колісьць прасілі ў мяне
Шлю сёньня, так, дзеля успаміну...

Калі мы паедзем ізноў
У мілую нашу Краіну,
Дасьць мне там ціха без слоў
Галінку бляднага ясьміну.

Хай дзіка шалея вайна
І клеты каменныя гінуць
Нам усёж зацьвіце ля вакна
Вясною галінка ясьміну.*

Прага. 2/1 1945 г.
Дарагому сябру Мікалаю Шчорсу.
Ларыса Гэнюш.

Словы гэтага вершу-экспромта, напісанага на адваротнай старане фатаздымку Ларысы Геніюш, я адшукала ў фотаальбоме др. Мікалая Шчорса.

—Гэта была незвычайная жанчына, — уздаваў др. Мікалай Шчорс. — Мужная, інтэлігентная, вельмі адданая нашай справе. Я добра памятаю яе пад час нашай сустрэчы ў самым пачатку 1945 году. Ларыса Геніюш прыехала да мяне разам з мужам. Яна была крыху стомленая, але столькі энэргіі і веры сьвяцілася ў яе вачах, столькі жаданьня працаваць на карысьць Бацькаўшчыны адчувалася ў яе голасе! Мы размаўлялі ўсяго некалькі хвілінаў, але цеплыню тое гаворкі нельга забыць...

Пазьней Ларыса Геніюш прыслала др. Шчорсу свой фатаздымак. У іх ёсьць словы, якія вельмі перадаюць душэўны стан паэткі.

Калі мы паедзем ізноў
У мілую нашу Краіну...

Яна марыла аб вяртаньні на Беларусь. Ёй сьнілася галінка бялюткага ясьміну з Бацькаўшчыны. Ларыса Геніюш гак і не уда-

лося пабачыць родны край у ясьмінавым адзеньні.

Яна прыехала на Бацькаўшчыну, будучы яе вязьняркай, у 1948 годзе. Допыты, абвінавачваньні, пагрозы, зьнявагі... Потым савецкі суд зь ягоным прадвырашным загадзя прыгаворам: 25 гадоў выправаўчых працоўных лягероў.

Ларыса Геніюш на нейкі момант разгубілася. Што яе чакае наперадзе? Але любоў да Бацькаўшчыны, а яшчэ вершы выратавалі яе.

«Паэзія мая, мая любоў да Беларусі была чыстай, як крыніца ў полі. Я нікому ні слова не сказала, не напісала, акрамя Зямлі маёй і маяго Народу! Мае словы табе былі толькі, Айчына мая пакрыўджаная, табе была ўся вернасьць мая, якую пранесла я праз нялёгкія дні, бо табе толькі сваё жыцьцё прысьвяціла».

Як і ўсе вялікія паэты Ларыса Геніюш мела пачуцьцё прадбачаньня. Як і ўсе вялікія паэты яна ўмела верыць і маліцца.

«Надыходзіць другая пара выпрабаваньняў. Для мяне яна будзе яшчэ страшней, але Божа Зямлі мае, Божа продкаў маіх, дай мне сілы вытрымаць найцяжэйшае. Няхай вернасьць мая й любоў мая будуць дастойныя мукаў Тваіх некальківяковых, мая Беларусь! Галінка з Тваёго дрэва, пясчынак з палёў Тваіх, нясу Табе рэшткі жыцьця маяго й маё сэрца. Як жа хачу пралажыць мукамі сваімі сьветлы сьлед да заўтрашняй Твае долі».

Яе вершы, вера і любоў ратавалі ня толькі саму паэтку, але і тысячы іншых

такіх-жа няшчасных вязьняў, якія былі адарваны ад родных ніў, сем'яў, ад Бацькаўшчыны. Слова Ларысы Геніюш было для іх збаўленьнем і надзеяй.

Знай, што твае весткі—
гэта водар Краю,
васільковы россып,
песьня салаўя.

і кажнюткі вечар толькі іх чакаю
і живу тут імі, родная мая.

Пісаў да Ларысы Геніюш паэт Васіль Супрун, які таксама ў гэты час сядзеў у Варкуцінскім лягэры. І ня толькі ён адзін прысьвячаў ёй свае паэтычныя радкі. Колькі яна атрымала запісак і лістоў ад такіх-жа як і сама вязьняў! Яна была іхняй падтрымкай і спадзяваньнем.

«За мною ўжо магілы маіх найдарожшых, а наперадзе зьдзек і крываваы лёс. Што-ж памераем зь ім сілы. Хто будзе сільнейшы: зьдзек над намі ці мая любоў? Няхай на маёй асобе спыняцца ўсе пакуты народу нашага. Ён заслужыў, каб быць вольным!»

Ларыса Геніюш не дачакалася пабачыць вольнымі свой Край і свой народ. Яна, даўшая жыцьцё бяссьмяротным вершам, пакінула гэтую землю на сваю 73 вясну. У гэтым годзе ёй было-б 80 гадоў. Галінка ясьміну яе паэзіі засталася нам, нашчадкам.

«Пакідаю Вам усім на памяць словы мае й на міласць Вашу маіх нашчадкаў...»

*Адаптацыя тэксту — рэд. «Полацк»

Фотаздымак Ларысы Геніюш, прысаланы да др. Мікалая Шчорса.
Фота з архіву др. Мікалая Шчорса.

Ранішчы на ішці, аз варанне
Рухом гоаві зоріне разкінуў
смыслам чыгунае да мне
запіне Богдосе зевіну

Воздуш прыбегне савец
аўгуст на палісцы зевіну
што гоісцы прасілі у мяне
што сымал, тап, здым чыміну...

Раніне меэрт узніў
у мінуў мяну Краіну
рады на мей уіае, дэ, аў
ліну Богдосе зевіну

Ані зріне мёвез ваіне
і мейе памемалы і муче
мет чаме дачыбізе аз варанне
хвешон запіне зевіну.....

ІІ раз 2/1 1945. Арытолу сярэ
Мікалая Шчорсу Ларысе Батіні

(Dr. Shchors)

Помнік Ларысе Геніюш

«За што вам дали срок?» — пытаў яе сьледавацель у лягеры.

«Имею честь терпеть за Беларусь...»

Так казалася вялікая патрыётка, змагарка, вечная пакутніца й эмігрантка Ларыса Геніюш на выгнаньні ў сталінскіх лягерах. Яна ведала: «сапраўдны Беларус — чалавек, з дарогі ня змыліць, і мэта яго адна: Беларусь».

І сапраўды яе мэта была Беларусь. Аднак якім несправядлівым стаўся яе лёс. Большую палову свайго жыцця мусіла яна правесці ў далечыне ад мілай сэрцу Бацькаўшчыны. Эмігранцкі лёс Ларысы Геніюш надзвычай складаны і драматычны. Сьветлая і велічная постаць паэткі яшчэ чакае свайго ўвасабленьня ў сцэнічным і выяўленчым мастацтве, каб яе жыццё і эмігранцкі лёс, поўны трагізму, сталі больш вядомыя сынам і дочкам Беларусі, усім беларусам, дзе-б яны ні жылі.

8 жніўня 1995 г. споўнілася 80 гадоў з дня народзінаў вялікай паэткі і змагаркі Ларысы Геніюш. Каб увекавечыць памяць выдатнай пясняркі, Менскі грамадзка-асьветніцкі клюб «Спадчына» вырашыў устанавіць помнік у Зэльве, дзе жыла ў апошнія гады Ларыса Геніюш. Скульптар Мікола Інькоў зрабіў на дабрачынных па-чатках гіпсавую мадэль скульптуры. Задача стаіць у тым, каб перавесці гэтую мадэль у медзь ці бронзу, зрабіць архітэктурны праэкт помніка. Таму клюб «Спадчына» зья-

ртаецца да ўсіх патрыётаў Беларусі стаць дабрачыннымі ахвярадаўцамі-фундатарамі помніка Ларысе Геніюш ў Зэльве. Прозьвішчы тых, хто ахвяруе 20 даляраў і болей, будуць адзначаны ў спецыяльнай кнізе, якая будзе перададзена ў будучы дом-музэй паэтэсы. Прозьвішчы тых, хто ахвяруе 50 даляраў і болей, будуць адліты на бронзавай дошцы пастамэнта помніка. Клюб «Спадчына» шчыра спадзяецца на дапамогу з боку патрыётаў Беларусі ў стварэньні помніка палымянай патрыётцы Ларысы Геніюш. Свае ахвяраваньні Вы можаце дасылаць на адрас часопіса «Полацк» з паметкай «На помнік Ларысе Геніюш».

Эмігранцкі лёс Ларысы Геніюш быў нялёгкім. Пакуты, якія зьведала пры таталітарнай сыстэме, не скарыўшыся і ня страціўшы свайго нацыянальнага вобліку і высокай чалавечнасьці, прыдалі ёй шырокую вядомасьць на Бацькаўшчыне і на эміграцыі і зьяўляюцца прыкладам самаахвярнага служэньня роднай Бацькаўшчыне. Няхай помнік, створаны на ахвяраваньні беларусаў будзе сьведчыць усяму сьвету аб мужнасьці і ахвярнасьці беларусаў, натхняць пакаленьні моладзі ў сьвятым змаганьні за родную мову і культуру. Бо «сапраўдны Беларус — чалавек, з дарогі зя змыліць, і мэта яго адна: Беларусь».

Жыве Беларусь!

Старшыня клюбу «Спадчына»

Анатоль Белы

«Сюрпрыз» ад Лукашэнкі

27 ліпеня, у дзень сьвяткаваньня пятай угодкаў абвяшчэньня сувэрэнітэту Рэспублікі Беларусь амбасада РБ у Вашынгтоне і місія РБ пры ААН у Нью Ёрку афіцыйна запрасілі беларусаў Амэрыкі на ўрачыстасьці. Атрымалі запрасіны і беларусы Кліўленду. Але кліўлендская калонія беларусаў адчула ў гэтых запрасінах нешта няладнае. Яны ўжо ведалі, што на Бацькаўшчыне Прэзідэнт забараніў правядзеньне гэтага сьвята, нават не даў дазволу на мітынг. Па-другое, беларусы Амэрыкі добра ведаюць выказваньні таго-ж Лукашэнкі аб Першым зьездзе беларусаў сьвету, як аб «нацыяналістычным шабашы» і «зьездзе паліцыяў», а аб яго удзельніках, як «калябарантах» і «нацыяналістах». Па-трэцяе, аб якім сувэрэнітэце Беларусі можа ісьці гаворка, калі ўся палітыка Прэзідэнта накіравана на зьяднаньне з Расеяй. Таму

кліўлендца ў здзівілі запрасіны на забароненыя на Бацькаўшчыне ўрачыстасьці і яны, адчуўшы нейкі падвох, не захацелі браць удзелу ў сьвяткаваньні.

І яны не памыліліся. У дзень 5-х угодкаў беларускай незалежнасьці ў Беларускай амбасадзе ў Вашынгтоне і ў Беларускай місіі пры ААН у Нью Ёрку быў падрыхтаваны прэзідэнцкі сюрпрыз — замена бел-чырво-белага сьцяга на бээсэсэраўскі сьцяг, як над будынкам Беларускага пасольства, так і на сьцягшоку ААН. Гэга быў «сольны» нумар усіх урачыстасьцей. Аднак знайшліся людзі, якія не ўваходзяць ні ў якія арганізацыі, але захацелі рэпрэзэнтаваць кліўлендскую калёнію беларусаў на гэтых урачыстасьцях. Яны вырашылі асабіста засьведчыць сваю павагу да прэзідэнцкай імпрэзы і сюрпрызу, і, як кажуць, людзей пабачыць і сябе паказаць.

Полацкія сустрэчы

23 ліпеня ў грамадзка-культурным цэнтры «Полацк» адбылася сустрэча з старшынёй клюбу «Спадчына» Анатолям Белым. У сваім дакладзе прамоўца выказаў свае меркаваньні аб палітычным і эканамічным становішчы ў Беларусі, павядоміў аб выніках выбараў у ВС РБ, аб правядзеньні ІУ зьезду БНФ «Адраджэньне», аб той барацьбе, якая вядзецца беларускімі патрыётамі за дэмакратыю, за незалежную Беларусь.

Анатоль Белы таксама расказаў аб дзейнасьці Менскага культурна-асьветніцкага

клюбу «Спадчына». За апошнія часы клуб «Спадчына» ўстанавіў медны помнік Максіма Багдановіча ў Яраслаўлі перад будынкам былой гімназіі, дзе некалі вучыўся наш славуці паэт. Таксама, дзякуючы намаганням клюбу, у Яраслаўлі на будынку, дзе з 1915 па 1918 гг. працаваў у эвакуацыі Менскі настаўніцкі інстытут, дзе выкладалі вядомыя дзеячы беларускага нацыянальнага Адраджэньня Усевалад Ігнатоўскі і Радаслаў Астроўскі, дзе ў 1916 г. была створана Яраслаўская Беларуска-Радаслаўская Рада, устаноўлена

памятная шчыльда. Клюбам зроблены зь медзі помнікі Міколе Гусоўскаму, Францішку Скарыне, Кірылу Тураўскаму. Гіпсавая мадэль помніка Францішку Скарыне ўжо стаіць у будынку Міністэрства культуры і друку. Сумесна з гарадскімі ўладамі Менску вырашана ўстанавіць бронзавы помнік Ф. Скарыны каля Нацыянальнай бібліятэкі, помнік Міколы Гусоўскага каля Міністэрства замежных справаў, помнік Кірылу Тураўскага — каля духоўнай акадэміі імя Кірылы Тураўскага. Іх адрыцьцё запланавана ў бліжэйшы час.

Кліўлендцам вельмі спадабаўся прыгожы плякат-радавод «Радавод Полацкіх і Вялікіх Беларускіх (Літоўскіх) князёў», выдадзены клубам «Спадчына» накладам у 20 тысяч паасобнікаў у Менску. Значэнне гэтага радаводу цяжка вызначыць некалькімі славамі, бо гэта першае высокамастацкае адлюстраванне радаводу Полацкіх і Вялікіх Беларускіх (Літоўскіх) князёў, выдрукаваны калі-небудзь у Беларусі і за яе межамі. Клубам «Спадчына» выдадзены дзве кнігі: альманах «Спадчына «Спадчыны» і «Як прымалі закон аб мовах», а таксама падрыхтавана да друку мапа Вялікага княства Літоўскага часу Вітаўта Вялікага.

Тыя, хто сочыць за мастацкім жыццём Менску, добра ведае, што клуб «Спадчына» ў 1995 годзе арганізаваў дзве ўнікальныя мастацкія выстаўкі з калекцыі Анатоля Белага. Першая налічвае 60 твораў. Яе назой «Любіць Радзіму — шанавайце родную мову» гаворыць сам за сябе. Мастацкія творы выстаўкі, якія адлюстроўваюць ролю беларускай мовы ў гісторыі нацыі, экспануюцца зараз ў Беларускай дзяржаўнай універсытэце. Другая выстаўка, арганізаваная старшынёй клубу «Спадчына», складаецца з 250 твораў, аб'яднаных адной тэматыкай «Гісторыя Беларусі ў мастацкіх

вобразах». Яе вернісаж зь вялікім поспехам адбыўся ў Беларускай дзяржаўнай тэатры оперы і балету. Упершыню ў гісторыі беларускага мастацтва на гэтай выстаўцы сабраны партрэты ўсіх беларуска-літоўскіх вялікіх князёў, ваеначальнікаў, дзеячоў культуры і першага ўраду Беларусі. Клуб плянуе выдаць альбомы-каталёгі гэтых выставак, якія стануць добрым падарункам для ўсіх аматараў мастацтва.

І яшчэ пра адну задуму клубу «Спадчына» расказаў кліўленцам ягоны старшыня Анатоль Белы. Сёння, калі Прэзідэнт РБ так негатыўна ставіцца да ўсяго беларускага, калі ён назваў Першы зьезд Беларусаў сьвету «зборышчам паліцаяў», калі вядзецца шалёная прапаганда супраць беларускай эміграцыі, вельмі важна падняць у барацьбу за адраджэньне імянаў выдатных дзеячоў беларускай эміграцыі, супрацьстаяць гэтаму наступу.

У калекцыі А.Белага знаходзіцца 50 алейных партрэтаў дзеячоў беларускага Замежжа, у тым ліку ўсіх Прэзідэнтаў ураду БНР, грамадзкіх дзеячоў БНР, пісьменьнікаў, кампазітараў, мастакоў Беларускага Замежжа. Клуб «Спадчына», які змагаецца за вяртаньне народу яго гісторыі і культуры, мае намер выдаць кнігу-альбом, якая будзе зьмяшчаць рэпрадукцыі партрэтаў нашых шаноўных беларускіх дзеячоў эміграцыі разам зь іх біяграфіямі. (Біяграфіі беларускіх дзеячоў будуць падавацца ў беларускай і ангельскай мовах).

Выданьне гэтай кнігі ў сёньняшні складаны час вельмі падтрэбна для нашай нацыі. Будзем спадзявацца, што клуб «Спадчына» знойдзе сілы і фінансавую падтрымку для ажыццяўленьня ўсіх сваіх задумаў.

Нашыя юбілеі

35-годзьдзе

Царквы Жыровіцкае Божае Маці ў Кліўленьдзе

Сьвята Патронкі і 35-я ўгодкі царквы Жыровіцкае Божае Маці пачаліся ў Кліўленьдзе ў суботу, 3 чэрвеня на Полацку, дзе адбыўся спецыяльны пікнік з нагоды юбілею. Вечарам а 6-й гадзіне ўсе прыхажане царквы Жыровіцкае Божае Маці сабраліся ў царкве, каб адслужыць вячэрню.

Раніцай наступнага дня, а палове дзесятай адбылося спатканьне Мітрапаліта Мікалая, які прыехаў з Таронта. Урачыстая архірэйская служба, а пазьней малебен з працэсіяй навокал царквы надалі сьвяту асаблівую ўрачыстасьць. Сьвята працягвалася ў грамадзка-культурным цэнтры «Полацак», дзе адбыўся абед і сьвяточны канцэрт. Пад час абеду не раз узгадваліся некаторыя моманты з жыцця парафіі Жыровіцкае Божае Маці.

80-годзьдзе Андрэя Стрэчыня

Андрэй Стрэчын

17 верасня ў грамадзка-культурным цэнтры Полацак адбылося ўшанаваньне 80-годзьдзя Андрэя Стрэчыня.

Андрэй Стрэчын нарадзіўся 9 ліпеня 1916 г. у вёсцы Лахва, што недалёка ад Лунінца. Ягонны бацькі мелі даволі вялікую гаспадарку, але і сям'я была не малая. Паколькі ў сп. Андрэя было 7 братоў і 2 сястры і кожнаму бацька ня мог даць зямлі, то Андрэй Стрэчын вымушаны быў пайсьці працаваць будаўніком.

У 1939 г. сп. Андрэй ажаніўся на аднавясковай дзяўчыне Вользе Кот. У 1940 г. у іх нарадзіўся першы сын Міхась, а ў 1944 г. другі Мікалай. У 1944 г. сям'я Стрэчыняў выехала ў Заходнюю Нямеччыну, дзе нарадзіўся трэці сын Віктар.

У 1945 г. Андрэй выехаў у Бельгію, а пазьней перавёз туды і сям'ю. Ён дастаў працу ў капальні вуглю. У гэты час у

Бельгію пачалі з'яжджацца беларусы зь іншых краінаў. Прыехалі ў Лювэнскі ўніверсітэт беларускія студэнты, кампазітар Мікола Равенскі. У 1950 г. беларусы заклалі сваю беларускую арганізацыю, мужчынскі хор і пачалі праводзіць нацыянальную працу, ладзіць мастацкія выступленьні. Сям'я Стрэчын'яў далучылася да беларускай арганізацыі»

У 1955 г. сям'я Стрэчын'яў пераехала ў Амэрыку, пасялілася ў Кліўлендзе й адразу далучылася працы ва ўсіх арганізацыях кліўленскай беларускай калёніі. З таго часу і па сённяшні дзень без перапынку шчыра і ахвярна працуюць Андрэй і Вольга Стрэчыні на карысьць беларускай справы.

Уся кліўлендская калёнія беларусаў ведае тую самаахвярную працу сп. Андрэя пры будаўніцтве ў 1958-1960 гг. Беларускай Аўтакефальнай Царквы Жыровіцкае Божае Маці. Сп. Андрэй шмат працаваў пры адбудове й пашырэнні парафіяльнага дома, дзе спачатку кліўлендцы збіраліся на свае зборкі. Пад яго кіраўніцтвам і пры асабістым удзеле былі зробленыя кровы і пастаўлена страха ў царкве, з затым пабудаваны купал, праведзена вялікая праца ўнутры храма. Пазьней сп. Андрэй увесь час наглядаў за будынкам царквы і за царкоўным пляцам. Стрэчын многа гадоў быў сябрам парафіяльнай рады, а най-больш заступнікам старшыні. Андрэй і Вольга Стрэчыні ніколі не прапусцілі ніводнай імпрэзы, што ладзілася парафіяльнай радай, ніводнай царкоўнай службы, за выняткам, калі толькі хварэлі.

Багата працы Андрэй Стрэчын уклаў у грамадзка-культурны цэнтар «Полацак». Ён увесь час быў сябрам ягонага камітэту. Сп. Андрэй прымаў актыўным удзел у працы Беларускага Амэрыканскага Задзіночаньня. Доўгі час ён быў сябрам Кліўлендскага аддзелу БАЗА. Належаў ён да Кліўлендскага аддзелу Беларуска-Амэрыканскіх Ветэранаў. Андрэй Стрэчын зьяўляецца кіраўніком групы сяброў Беларускае Народнае Рады ў Кліўлендзе, доўгі час быў сябрам Рады БНР.

На працягу 40 гадоў Андрэй Стрэчын уклаў шмат вялікай ахвярнай працы на карысьць нашай калёніі. Царкоўная рада прыходу Жыровіцкае Божае Маці, камітэт грамадзка-культурнага цэнтру «Полацак» паставілі падзякаваць і ўшанаваць Андрэя Стрэчыня ў сувязі зь яго 80-годзьдзем і 40-годзьдзем дзейнасьці ў Кліўлендскай калёніі. З гэтай нагоды на Полацку быў зарганізаваны пікнік і спецыяльна засмажаны парсючок. Каб павіншаваць аднаго з старэйшых сябраў Рады БНР з Дэтройту на сьвятакаваньне прыехалі старшыня Рады БНР д-р Язэп Сажыч і сп-ва Плескачоў. Юбіляру падарылі вялікі торт і багата розных падарункаў.

З прамовай аб дзейнасьці Андрэя Стрэчыня выступіў старшыня Кліўлендскага аддзелу БАЗА Янка Ханенка. Многія сябры, якія віншавалі сп. Андрэя, адзначалі ў сваіх прамовах, што ягонае самаахвярная праца спрыяла ня толькі зьяднаньню Кліўлендскай калёніі, але агульнай беларускай справе на карысьць Бацькаўшчыны.

Часопіс «Полацак» таксама далучаецца да ўсіх віншаваньняў юбіляру і зычыць Андрэю Стрэчыню добрага здароўя і доўгіх гадоў жыцьця.

ЗГҀКІ БАЦЬКАЎШЧЫНЫ

Беларускае генеалагічнае таварыства можа аказваць прадстаўнікам беларускай дыяспары наступныя віды паслуг:

1. Даваць агульныя кансультацыі аб тым, у якіх архівах трэба шукаць звесткі аб сваіх продках і якую інфармацыю неабходна ведаць для пачатку пошукаў.

2. Выступаць пасрэднікам пры ўстанаўленьні кантактаў з прыватнымі асобамі, якія ажыццяўляюць генеалагічны пошук у архівах на умовах асабістага пагадненьня з заказчыкам.

3. Непасрэдна выконваць генеалагічныя запыты, аднаўляць радаводны, вырабляць копіі архіўных дакументаў /пры умове; што заказчык ведае мінімальна неабходныя зыходныя звесткі, а ў архівах захаваліся адпаведныя дакументы/.

Як правіла, генеалагічны пошук магчымы, калі кліент ведае прозвішча і месца жыхарства сваіх продкаў /населены пункт, павет альбо раён/. Вельмі пажадана таксама ведаць веравызнанне /каталіцкае, праваслаўнае, іўдзейскае ці інш./ і сацыяльны статус /шляхта, мяшчане, сяляне і інш./.

Звычайна генеалагічнае таварыства дае кансультацыі бясплатна, а пры выкананні запытаў патрабуе ад кліента кампенсацыі непасрэдных выдаткаў /кошт вырабу ксеракопій, камандзіроўкі ў выпадку работ у розных гарадах і да таго падобнае/. Аднак для таго, каб мець магчымасць дзейнічаць, таварыства вельмі зацікаўлена ў даарачных ахвяраваннях, якія прымае на свой валютны разліковы рахунак № 37070III.0539/001 у Галоўным упраўленьні АКБ "Белобізнесбанк" па Мінскай вобласці, г. Мінск, код 737.

Памеры ахвяраванняў могуць быць любымі. Яны не з'яўляюцца абавязковай умовай для выканання запыту, але таварыства лічыць сваім маральным абавязкам у першую чаргу выконваць просьбы тых асоў, якія забяспечылі найбольшыя грашовыя паступленні на рахунак таварыства.

В.Д.Насевіч, начальнік аддзела геральдыкі і генеалогіі камітэту па архівах і прававодству, супрэзідэнт Беларускага генеалагічнага таварыства

Спазнайце сваіх продкаў, сыны Беларусі

Гаспадар хутара дзе-небудзь пад Пінскам, канешне, не ўяўляў, што праўнукі яго ўбачаць Божа свет не сярод родных пушчаў, а недзе на Далёкім Усходзе ці ўвогуле за акіянам, у Каліфорніі ці ў Агаё. Зараз настаў, нарэшчэ, час адшукаць тых ніці лесаў людскіх, якія звязваюць Уладзіслаўскі з Наваградкам, Буэнас-Айрэс ці Мельбурн з Палессям...

Дзякуй Богу, беларускія архівы больш не з'яўляюцца "сакрэтнымі фундаментамі". Паставіць іх на службу чалавеку, ператварыць у сямейны архіў кожнага жыхара і кожнага выхадца з Беларусі -- вось новая, гуманная і высакародная, перспектыва. Нацыянальны архіўны фонд Рэспублікі Беларусь захоўвае звыш 20 мільёнаў спраў, якія назапашваліся на працягу некалькіх стагоддзяў. Гэта ў прынцыпе дазваляе адшукаць даволі аддаленыя продкаў бадай што кожнага з нашых суайчыннікаў. Трэба было бачыць адзіўленне аднаго з іх, калі ён атрымаў дакументальны падцверджанні свайго паходжання са старажытнага шляхецкага роду, заснавальнік якога жыў на пачатку 16 стагоддзя! Можна не сумнявацца, што на перадзе нас чакае яшчэ шмат падобных шчаслівых знаходак. Калі-некалі знойдзеныя дакументы праліваюць святло на сапраўдныя абставіны і недалёкага часу, на падзеі першай і другой сусветнай вайны. Мы разумеем, што некаторыя са звычайных канцалярыскіх папер з'яўляюцца для кагосьці дарагім сведчаннем аб блізкім і родным чалавеку... Ці аб аддаленым, але прамым, непасрэдным продку -- носьбіце таго ж самага, як у бацькі ці ў маці, прозвішча. Прозвішча беларускага, расейскага, польскага, яўрэйскага ці татарскага. Беларусь жа на працягу стагоддзяў была родным домам для людзей розных нацый і веравызнанняў. І праваслаўныя, і каталікі, і ўніяцкія, і іўдзейскія метрычныя кнігі былога Паўночна-Заходняга краю захаваліся ў нашых архівах у досыць вялікай колькасці. Такім чынам, існуе добрая магчымасць прасачыць паходжанне многіх і многіх нашчадкаў выхадцаў з нашай агульнай Бацькаўшчыны.

Калі вы жадаеце атрымаць дакументальныя звесткі аб сваіх далёкіх і блізкіх продках з Беларусі, калі ласка, звяртайцеся ў Беларускае генеалагічнае таварыства: вул. Калектарная, 10, пакой 208, 220048 Мінск, Рэспубліка Беларусь, тел. (0172)208760, (172)208830, факс (0172)205120. БГГ -- навуковая, культурна-асветніцкая, незалежная і некамерцыйная арганізацыя, галоўная мэта якой -- спрыяць даследаванню генеалогіі грамадзян ураджэнцаў Беларусі. У нас ёсць падставы разлічваць на поспех гэтай гуманнай місіі, адшукаць карані і класці радавод літэральна кожнай асобы, чья сямейная гісторыя звязана з Беларуссю.

"ЛЕКСІЧНЫ АТЛАС БЕЛАРУСКІХ НАРОДНЫХ ГАВОРАК"

Гэта ўнікальнае выданне складаецца з 5-ці тамоў і з'яўляецца вынікам 20-гадовага вывучэння беларускіх дыялектаў, якое было зроблена ў Інстытуце мовазнаўства імя Якуба Коласа Акадэміі навук Беларусі. Атлас уключае каля 2 000 лінгвагеаграфічных картаў, 200 000 слоўнікавых адзінак. Матэрыялы выдання заснаваны на 4 000 назваў аб'ектаў, іх якасці, якія сабраны ў 216 вёсках Беларусі. Лексічны атлас -- гэта фундаментальная праца па мовазнаўству, якая мае важнае значэнне для беларускай мовы і славістыкі, гісторыі, этнаграфіі і этналогіі.

Да выдання ў 1995 годзе рыхтуецца трэці том атласа (293 карты). На картах гэтага тома паказана тэрытарыяльнае распаўсюджанне лексікі мясцовых гаворак Беларусі, якія маюць дачыненне да асобы чалавека, яго побыту і заняткаў. Прызначаецца атлас для моваведаў, этнографаў, фалькларыстаў, гісторыкаў, краязнаўцаў і ўсіх, хто цікавіцца роднай мовай і культурай Беларусі, а таксама славянствам наогул.

Агульны кошт выдання гэтага тома складае 10 тысяч долараў ЗША.

Выканаўчая дырэкцыя Фонду фундаментальных даследаванняў Рэспублікі Беларусь з удзелам аўтарскага калектыву на грамадскай аснове ўзялі на сябе абавязак падрыхтаваць да выдання атлас і збіраюць сродкі для гэтай мэты. Фінансаванне ажыццяўляецца часткова за кошт дзяржавы (Фонду), а таксама за кошт добраахвотных узносаў асобных арганізацый і грамадзян.

У сувязі з крызісам эканомікі і фінансавымі цяжкасцямі Фонд фундаментальных даследаванняў Беларусі звяртаецца да ўсіх беларусаў і тых, хто цікавіцца беларускай, з просьбай аказаць дабрачынную дапамогу, праявіць салідарную руплівасць аб выданні трэцяга тома атласа. Ваш дабрачынны ўдзел у выданні трэцяга тома атласа будзе адзначаны на тытульным лісце атласа асобна: "Выданне трэцяга тома атласа стала магчымым дзякуючы фінансавай дапамозе (такой арганізацыі)" або з указаннем прозвішча асобы ў шэрагу іншых людзей, дабрачыніцаў стаўлення да выдання атласа.

Наперад сардэчна дзякуем.

Заказы просім дасылць у выканаўчы Фонд фундаментальных даследаванняў Рэспублікі Беларусь па адрасу:

220072, г. Мінск, пр. Ф.Скарыны, д. 66, п. 406. Тэлефоны: (0172)39-48-90, 39-56-52, 39-57-22

Публікацыі часопіса «Полацк» №№1(31)-10(40)

Прывітаньні з нагоды 25 Сакавіка	
Ад пасла Рэспублікі Беларусь у ЗША Сяргея Мартынава	I, 3
Ад Беларуска-Амэрыканскага Задзіночання	I, 4
Ад Беларускага Канрэсовага Камітэту Амэрыкі	I, 5
Прывітаньне губэрнатара штату Ілліной Джымі Эдгара з нагоды трэцяй гадавіны выданьня часопіса «Полацк»	I, 6
Віншаваньне часопіса «Полацк» зь Вялікаднём	III, 3
Другі Беларускі Кангрэс	IY, 3
Прамова Аўгена Галубовіча на Другім Усебеларускім Кангрэсе	IY, 4-18
Прывітаньні ўдзельнікам і гасьцям XXI Сустрэчы Беларусаў Паўночнай Амэрыкі	YI
Сьвятлана Беляя. Беражыце свабоду	I, 3
Сьвятлана Беляя. Слова да чытача	X, 3
Уладзімер Караткевіч. ??? Віншую Цябе, Беларусь	IX, 3, 3

Наша гісторыя

Анатоль Белы. Прэзідэнт ЗША у Беларусі	I, 4-6
Міхась Белямук. Тапаграфія знаходак манэт і аздобаў	I, 23-28, II, 13-18, III, 16-22, IY, 28-31, Y, 10-15
Людміла Дучыц. Вобразы нашых продкаў у старажытным мастацтве	II, 7-12
Леў Мірачыцкі. Абарона Айчыны. Да 200-х угодкаў Вызвольнага паўстаньня Тадэвуша Касьцюшкі	III, 12-15, IY, 24-27
Васіль Пуцько. Полацк у гісторыі старажытнарускіх мастацтваў	IX, 4-8, X, 14-19
Сяргей Тарасаў. Асноўныя этапы і заканамернасьці тапографічна-дэмаграфічнай структуры фэўдальных гарадоў Беларусі	YI, 6-11
Сяргей Тарасаў. У. Мілюцін. Помнік дробнай плястыкі з Полацка	Y, 3-9
Анатоль Цітоў. Сігілічнае заканадаўства Беларусі XIY—XVIII стст.	YII-YIII, 4-12

Зерцало Жития

Васіль Супрун. Гістарычны арэол Жыровіцкае сьвятыні	III, 4-8
Вячаслаў Шалькевіч. Еўфрасіньня Полацкая	IY, 19-23

З архіва ў КДБ

Уладзімір Адамушка. Шляхі жыцьця Язэпа Гаўрыліка	IX, 9-16
Міхась Дубок. На Лукішскім пляцы	II, 34
Уладзімір Міхнюк, Якаў Паўлаў. Як зьнішчалі генафонд беларускай нацыі	III, 23-27, IY, 52-57, Y, 16-22, YI, 11-18, YII-YIII, 13-18, IX, 9-16
Сьведчаньні арыштаў А. Смоліча	I, 29-31, II, 28-31, III, 28-31, IY, 58-59, Y, 23-26, YI, 18-24, YII-YIII, 19-25
Арышт Вацлава Ластоўскага	X, 20-24

Пад бел-чырвона-белым сьцягам

Сьвятлана Беляя. XXI Сустрэча Беларусаў Паўночнай Амэрыкі	YII-YIII, 34-43
Анатоль Белы. У гонар службкіх паўстанцаў	IX, 27
Васіль Быкаў. Мэта і сродкі	X, 4-7
Анатоль Грыцкевіч. Як сьвяткавалі дзень Аршанскай перамогі	IX, 23-26
Расьціслаў Завістовіч. Присяга	YII-YIII, 44-48
Вадзім Круталевіч. Янка Купала і нацыянальна-дзяржаўнае адраджэньне	I, 34-41
Анатоль Старадарожскі. Роздум нестароньняга назіральніка IY зьезду БНФ «Адраджэньне»	X, 11-13
Зварот Кліўлендзкага аадзелу Беларуска-Амэрыканскага Задзіночання, Культурна-грамадзкага цэнтру «Полацк», Жаночага камітэту царквы Жыровіцкае Божае Маці ў Кліўлендзе, рэдакцыі часопіса «Полацк» да Беларусаў Бліжняга і Дальняга Заможжа	I, 8-9
Заклік Кааліцыі ў абарону дэмакратыі і правоў чалавека ў Беларусі	I, 10

Пачынальнікі

Храналёгія культурна-асьветніцкага жыцьця клюбу «Спадчына»	III, 557-62, IY, 48-51
--	------------------------

Далёкае блізкае

Сьвятлана Беляя. Віленскія беларусы расказваюць	II, 26
Радзім Гарэцкі. Лёс і даты жыцьця братоў Гарэцкіх	II, 22-25
Віталі Кажан. Маркі БНР	II, 20-21
Сьвятлана Менская. «Спадчына» Спадчыне	X, 46-48
Кастусь Мерляк. Дзеньнік беларускіх сустрэчаў	YII-YIII, 58-61
Юзэфа Найдзюк. Мае ўспаміны	YI, 25-31
Мікола Шчорс. Беларускі Студэнцкі Саюз	II, 27
Зварот удзельнікаў вечара, прысьвечанага 10-годзьдзю клюбу «Спадчыны»	IX, 49-50

Роднае слова

Сьвятлана Анатольева. Мікола Лавіцкі. Думкі у слых	YI, 44-48
Максім Багдановіч, Мікола Равенскі. Слуцкія ткачы	IY, 46-49
Сьвятлана Беляя. Максімава Яраславя	YI, 38-41, Y, 40-45
Анатоль Бязозка. Асеньныя песьні. Эпітаф	YI, 42-43
Галіна Вайтовіч. Віншую цябе, Беларусь незалежная	II, 50
Уладзімір Гніламёдаў. Слова, апаленае лёсам	II, 42-45, II, 42-43
Аўген Гучок. Сэрцам і думкай	III, 40
Міхась Кавыль. Із агню ды ў полымя	I, 46-52, II, 47-49, III, 34-36, IY, 34-38, Y, 34-40, YI, 33-36, YII-YIII, 50-57, IX, 36-43, X, 34-40
Леанід Лыч. «Полацк» набірае размах	II, 35
Алесь Марціновіч. «Сніцца вецер з-над Нёмана Лані»	X, 40-45
Ванкрэм Нікіфаровіч. Жывы подых гісторыі	III, 37

Валеры Санько. Хрышэньне.....	I, 53-55
Сьвятлана Сачанка. Слухаю музыку восені.....	УІ, 37
Андрэй Чэмер. Зь лягерных вершаў.....	IX, 44-45
Янка Юхнавец. Беларуская дыпляматыя.....	УІ, 32

Карані нашага роду

Людміла Дучыц. Культ дрэваў у беларусаў.....	УІ, 45
Сьвятлана Менская. Адкуль пайшлі асіны ў Беларусі.....	УІ, 47-59
Натальля Арсеньнева. Мікола Равенскі. Песьня сялянаў.....	УІ, 50

Памяць зямлі

Сьвятлана Белая. Віленскія беларусы расказваюць.....	III, 45-46
Сьвятлана Белая. Галінка ясьміну ад Ларысы Геніюш.....	X, 48-51
Анатоль Белы. Памяці паўстанцаў Касцюшкі.....	УІІ-УІІІ, 29
Анатоль Белы. Помнік Ларысе Геніюш.....	X, 52
Людвіка Бяленіс. Ірэна Пануцэвіч. Віленская Беларуская гімназія.....	III, 47-48
Анатоль Грыцкевіч. Тадэвушу Касцюшку прысьвячалася.....	УІІ-УІІІ, 26-28
Анатоль Грыцкевіч. Нясьвіж і яго гістарычная спадчына.....	УІІ-УІІІ, 32-33
Янка Жамойцін. З перажытага.....	I, 56-58
Анэля Катковіч. Мае ўспаміны.....	II, 51-55, III, 41-44. IV, 42-47
Сьвятлана Менская. Вяртаньне.....	У, 27-31
Анатоль Старадарожскі. Геральдыка і сучаснасьць.....	УІІ-УІІІ, 30-30
Анатоль Старадарожскі. Памяці Аўгена Калубовіча.....	IX, 30-31
Успаміны Яўгена Ціхановіча.....	III, 50-53

Вобразы Бацькаўшчыны

Сьвятлана Белая. Стварыць музэй «Беларусы Амэрыкі».....	УІІ-УІІІ, 49-49
Сьвятлана Белая. «Бітва...» Генрыха Ціхановіча.....	IX, 34-35

Рэцэнзіі і анатацыі

Уладзімір Гніламёдаў. лепшая кніга 1994 году.....	X, 30-31
Леанід Лыч. Юбілей «Спадчыны».....	IX, 51-54
Леанід Лыч. Эмігрантаў чытаюць у Беларусі.....	УІІ-УІІІ, 62-68
Леанід Лыч. Эмігрантаў друкуюць у Беларусі.....	X, 25-29

Згукі Бацькаўшчыны

Яўгенія Аляксейчынка, Зярняты беларускага палётку.....	ІУ, 60-61
Сьвятлана Белая. Змагар супраць Вандэі.....	I, 59
Кліменці Кажан. Браслаўскія чытаньні.....	У, 62

Гаворыць Прэзыдэнт Рэспублікі Беларусь.....	IX, 28
Інфармацыйнае пісьмо.....	IX, 29
Спазнайце сваіх продкаў, сыны Беларусі.....	X, 58
Лексічны атлас Беларускіх народных гаворак.....	X, 59

З эмігранцкіх выданьняў

Антон Адамовіч. Лірнік краіны ветлай.....	УІ, 55-59, УІІ-УІІІ, 72-77. IX, 55-58
Кастусь Мерляк. Спроба заманіць Мерляка на «Радзіму».....	УІІ-УІІІ, 69-71
Аляксандра Саковіч. (Іна Кахановіч) Профэсар Мітрахван Даўнар-Запольскі.....	У, 50-61

Чарнобыльскі шлях

Стах Дзедзіч. Травенская выцечка.....	УІІ-УІІІ, 78-90
---------------------------------------	-----------------

З жыцця беларускай эміграцыі

Міхась Белямук. Змова.....	II, 62
Olga Du Baniewicz, McDermott. "Freedom of speech".....	УІІ-УІІІ, 91
Васіль Шчэцька. Візыт архірэя.....	I, 60
Сьв. Памяці Марыны Лукашэвіч.....	ІУ, 64
Сьв. памяці Аляксандра Лукьянчука.....	УІІ-УІІІ, 92
Навіны з Пасольства Рэспублікі Беларусь у ЗША.....	ІУ, 62
Прамова Кастуся Мерляка на трапезе 11 сьнежня 1993 г.....	I, 61
Хроніка.....	I, 63-64, II, 63-64, УІ, 63-64, X, 53-56
Press-release.....	II, 56-61, ІУ, 63, У, 63,

Генрых Піхановіч.

Эдуард Агуновіч. Ілюстрацыі да кнігі «Сымон-музыка», «Новая зямля».	УІІ-УІІІ
Леанід Афанасьенка. Партрэт Вацлава Ластоўскага.	Х
Міхась Басалыга. Індэц.	У
Міхась Басалыга. Зь нізкі «Песьня кнізе».	Х
Уладзімер Басалыга. Букет восені.	УІ
Васіль Бусел. Лепшая вадзіца з роднай крыніцы.	УІ
Васіль Бусел. Пчолка рада квету, а чалавек лету.	УІ
Васіль Бусел. Садок садзіць—жыццё харашыць.	УІ
Міхась Карпук. Старая вежа.	УІІ-УІІІ
Мікола Купава. Маладая Беларусь.	І
Мікола Купава. Напачатку. Кастусь Каліноўскі.	ІІ
Алесь Пушкін. Памяці 1863 г.	ІІ
Мікола Рыжы. Партрэт Радаслава Астроўскага.	ІУ
Генрых Ціхановіч. Бітва пад Оршай.	ІХ
Вячаслаў Усакоў. Зачараванае царства.	У

Сяргей Столінскі

Помнік Ларысе Геніюш

Менскі культурна-асветніцкі клуб «Спадчына» звяртаецца да ўсіх патрыётаў Беларусі стаць дабрачыннымі ахвярадаўцамі-фундатарамі помніка Ларысе Геніюш у Зэльве.

Прозьвішчы тых, хто ахвяруе 20 даляраў і болей, будуць адзначны ў спецыяльнай кнізе, якая будзе перададзена ў будучы дом-музэй паэтэсы. Прозьвішчы тых, хто ахвяруе 50 даляраў і болей, будуць адліты на бронзавай дошцы пастамэнта помніка. Клуб «Спадчына» шчыра спадзяецца на дапамогу з боку патрыётаў Беларусі ў стварэнні помніка палымянай патрыётцы Ларысе Геніюш. Свае ахвяраванні Вы можаце дасылаць на адрас часопіса «Полацк» з паметкай «На помнік Ларысе Геніюш».

Міхась Басалыга. «Песьня кнізе»